

Aktivno in zdravo staranje za aktivno in zdravo starost

Analitsko poročilo DP4 projekta AHA.SI

Opolnomočenje starejših

Dostojanstvo, neodvisnost, participacija, varnost in pošten odnos do starejših

Avtorica: Mateja Kožuh Novak

Ljubljana, 20. 8. 2015

NIJZ Nacionalni inštitut
za javno zdravje

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ZDRAVJE

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA DELO, DRUŽINO,
SOCIALNE ZADEVE IN ENAKE MOŽNOSTI

The Active and Healthy Ageing in Slovenia has
received funding from the European Union.

KAZALO

1. Uvod	3
2. Namen in cilj aktivnosti	4
3. Analiza stanja na področju spoštovanja pravic starejših in njihovega vključevanja v sodobno slovensko družbo.....	5
3.1. Slovenija postaja dolgoživa družba	5
3.2. Položaj starejših v Sloveniji v letu 2015	8
3.3. Povzetek analize odnosa do starejših v slovenski družbi.	26
4. Pregled strateških dokumentov o aktivnem staranju izbranih držav	28
5. Predlogi za strategijo izboljšanja položaja starejših v slovenski družbi	35
6. Zaključek	50
7. Literatura	51

1. Uvod

Imeli smo navado reči – v mladih je bodočnost

Sedaj vemo – naša bodočnost je starajoči se svet

Skupaj lahko ustvarimo družbe za vse starosti!

UNECE, 2012 (Proceedings of the 2012 UNECE Ministerial Conference on Ageing 2013)

Človeštvo je s podaljševanjem življenja in let zdravega življenja doseglo izjemen razvoj. Žal pa se države prepočasi lotevajo novih izzivov, ki jih prinašajo demografske spremembe. Kljub temu, da sedanje generacije vstopajo v pokoj bolj zdrave, bolj vitalne, bolj osveščene in bolj izobražene kot prejšnje generacije in večino čaka še skoraj tretjina življenja, mlajši še vedno gledajo starejše kot odsluženi, neproduktivni del družbe, potreben varstva in nege, ki s svojimi pokojninami obremenjuje plače delavcev. Po podatkih raziskave EHIS za Slovenijo je v letu 2007 ocenilo svoje zdravje za srednje, dobro ali zelo dobro 71 % starejših od 64 let, 34 % jih ni imelo ovir pri dnevnih aktivnostih, 47 % je bilo zmerno oviranih in samo 21 % jih je bilo zelo oviranih. Vzorec je zajel samo 392 ljudi iz te velike skupine (Health and Health Care in Slovenia 2009).

Podatki projekta Starejši za starejše, zbrani v letu 2013 (3), zajemajo odgovore 33.519 starejših od 69 let, ki živijo v lastnih gospodinjstvih. Da nimajo nobenih težav pri dnevnih aktivnostih je izjavilo 49 %, 40 % je delno oviranih in 12 % zelo oviranih. Projekt pokriva 64 % teritorija Slovenije (Zveza društev upokojencev Slovenije 2013).

V Sloveniji potencial starejših po odhodu v pokoj ni dovolj izkoriščen. Leta 2014 je bila povprečna starostna upokojenka ob upokojitvi stara 58 let in 11 mesecev, povprečni upokojenec pa 60 let in 11 mesecev, povprečna invalidska upokojenka 51 let in upokojenec 54 let in 4 mesece. To so ljudje, ki lahko še veliko prispevajo k razvoju slovenske družbe, če jim ta seveda to omogoča (Letno poročilo Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije 2013).

10. člen politične deklaracije drugega svetovnega kongresa o staranju, Madrid, 2002 navaja naslednje: *Sposobnosti starejših ljudi so trdna podlaga za razvoj. To družbi omogoča, da se vse bolj opira na sposobnosti, izkušnje in modrost starejših ljudi ne le zato, da starejši sami skrbijo za izboljšanje svojega življenja, temveč da tudi aktivno sodelujejo pri izboljšanju življenja v celotni družbi* (Slovenska filantropija 2004).

Da bi lahko starejši uporabili ves svoj potencial v korist razvoja družbe, morajo mlajše generacije:

- zagotoviti priznanje socialne, kulturne, ekonomske in politične participacije starejših v družbi,
- omogočiti zaposlovanje starejšim, ki želijo delati,
- odpraviti marginalizacijo starejših na podeželju,
- zagotoviti vključevanje starejših v nova okolja,
- zagotoviti enake možnosti in priložnosti za izobraževanje v vsem življenju,
- zagotoviti polni izkoristek zmožnosti in sposobnosti, znanja in izkušenj vseh ljudi, prepoznati

prednosti izkušenj in modrosti, ki s starostjo naraščajo,

- izboljšati solidarnost z zagotavljanjem enakih možnosti in z recipročnostjo med generacijami,
- izkoreniniti je treba revščino, posebno pozornost je treba nameniti revnim starejšim,
- zagotoviti vsem starejšim minimalni dohodek,
- zagotoviti starejšim enak dostop do zdravstvenega varstva kot mlajšim,
- zagotoviti starejšim možnost, da aktivno skrbijo za svoje zdravje,
- zagotoviti posebno pozornost preprečevanju in zgodnjemu odkrivanju spominskih motenj pri starejših,
- zagotoviti primerne bivalne razmere in servisno službo za zadovoljevanje potreb,
- zagotoviti pomoč starejšim invalidnim osebam pri ohranjanju fizične in psihične kondicije in polnem vključevanju v življenje svojega okolja,
- preprečevati zanemarjanje in zlorabljanje starejših,
- zagotoviti v javnosti prepoznaven prispevek starejših v družbi (Zveza društev upokojencev Slovenije 2010).

Zakaj bi mlajše generacije to morale storiti? Razlogi so trije:

- obstoj družbene skupnosti je možen le z medsebojnim sodelovanjem in spoštovanjem generacij,
- uspešnost družbe zagotavlja le uporaba vseh njenih potencialov,
- mlajše generacije si morajo pripraviti pogoje za lastno starost.

2. Namen in cilj aktivnosti

Namen dela je analiza položaja starejših v slovenski družbi, primerjava z ugotovitvami v sosednjih državah in izdelava predlogov za opolnomočenje starejših, to je racionalno uporabiti znanje, izkušnje in modrost starejših za hitrejši razvoj slovenske družbe.

Starejši v Sloveniji, ki nas je četrtna prebivalstva, verjamemo, da bo strategija aktivnega in zdravega staranja uspešna, če bomo videli Slovenijo tam, kjer veljajo naslednja pravila staranja:

1. Vsa leta življenja so izpolnjena in prispevek starejših je, ne glede na leta, etnično pripadnost, ustrezno priznan in podprt.
2. Leta ali dosežena starost niso določena in uporabljena za določanje vloge, vrednosti ali potenciala posameznika.
3. Ljudje uživajo veliko let zdravega življenja in so usposobljeni za dolgoživo upravljanje svojega zdravja.
4. Ljudje so usposobljeni za nadaljevanje dela za toliko časa, kolikor hočejo ali zmorejo, na način, ki se jim zdi najboljši, podprti s fleksibilnimi pristopi k zaposlovanju in upokojevanju.
5. Starejši ljudje imajo ustrezen lahek pristop k informacijski tehnologiji in svetovnemu spletu.
6. Starejši so vključeni v izobraževanja - tako za poklic kot za osebni razvoj.
7. Starejši so usposobljeni za prostovoljstvo tako dolgo, kot sami hočejo, na način, kot se jim zdi najboljši in njihov prispevek je polno priznan.

8. Manj starejših ljudi živi v revščini kot kadarkoli prej.
9. Ranljivi starostniki so zaščiteni, varovani in osvobojeni strahu.
10. Starejši imajo poln pristop k javnim storitvam, ki so usmerjene k ljudem, dostopne in povezane; imajo dostop do kakovostnih storitev skladno z njihovimi potrebami, kadar in kjer je to potrebno.
11. Hiše, zgradbe, skupni prostori, transportna ureditev in infrastruktura so dobro načrtovani in dostopni, lahko uporabni za starostnike ter varni in zanesljivi.
12. Uradni, vzdrževani podatki za svetovanja, izvori ter informacije so dostopni tudi za starejše, kjerkoli in kjer so potrebni in dostopni v obliki, prilagojeni za prijazno uporabo (Zveza društev upokojencev Slovenije 2010).

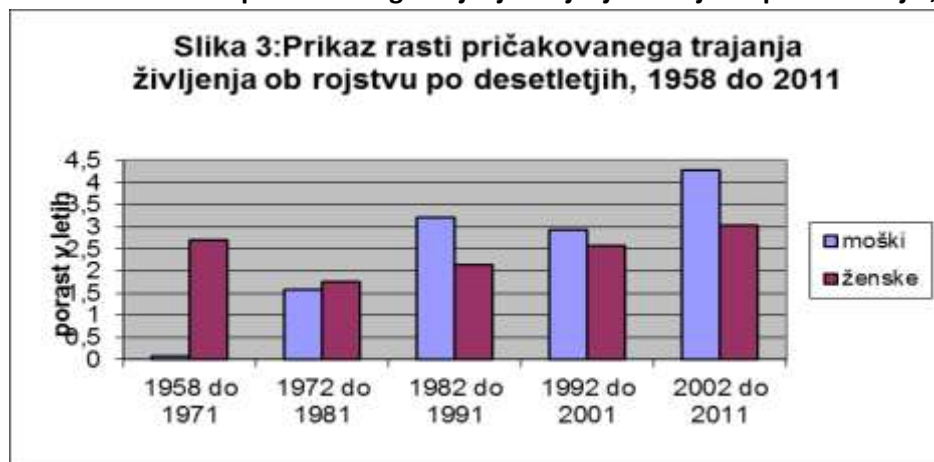
3. Analiza stanja na področju spoštovanja pravic starejših in njihovega vključevanja v sodobno slovensko družbo

3.1. Slovenija postaja dolgoživa družba

Slovenija se je v intenzivnem razvoju po drugi svetovni vojni po kazalcih kakovosti življenja dokaj približala razvitim državam, saj se je pričakovano trajanje življenja ob rojstvu (PTŽ) od leta 1958, ko je bila za moške 65,56 in za ženske 70,68, do leta 2011 zvišalo za moške za 11 let, na 76,93 let in za ženske za 12,2 leti, na 83,13 let (Razpotnik 2012). To je moč pripisovati predvsem intenzivnemu padanju umrljivosti dojenčkov po drugi svetovni vojni (slika 1), prav tako pa tudi padanju prezgodnje umrljivosti otrok in odraslega prebivalstva. Po nizki umrljivosti dojenčkov sodi Slovenija med prvih 10 držav EU.

V prvih letih merjenja PTŽ (1958 do 1971) se je v Sloveniji bistveno hitreje dvigovalo PTŽ pri ženskah kot pri moških (slika 1), kar je moč pripisati predvsem intenzivnemu izboljševanju zdravstvenega varstva mladostnic, nosečnic in porodnic.

Slika 1: Prikaz rasti pričakovanega trajanja življenja ob rojstvu po desetletjih, 1958 do 2011

V kasnejših obdobjih porast PTŽ moških več ali manj enakomerno sledi porastu PTŽ žensk. V prvi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja se je pričela zniževati tudi razlika v naraščanju PTŽ med moškimi in ženskami (slika 2), ki je od 5,12 let leta 1958 naraščala vse do leta 1982, ko je bila 8,89 let. Od tedaj pada, na 6,3 let v letu 2011.

Slika 2: Razlike v pričakovanem trajanju življenja med spoloma, Slovenija, 1958/59-2005/06

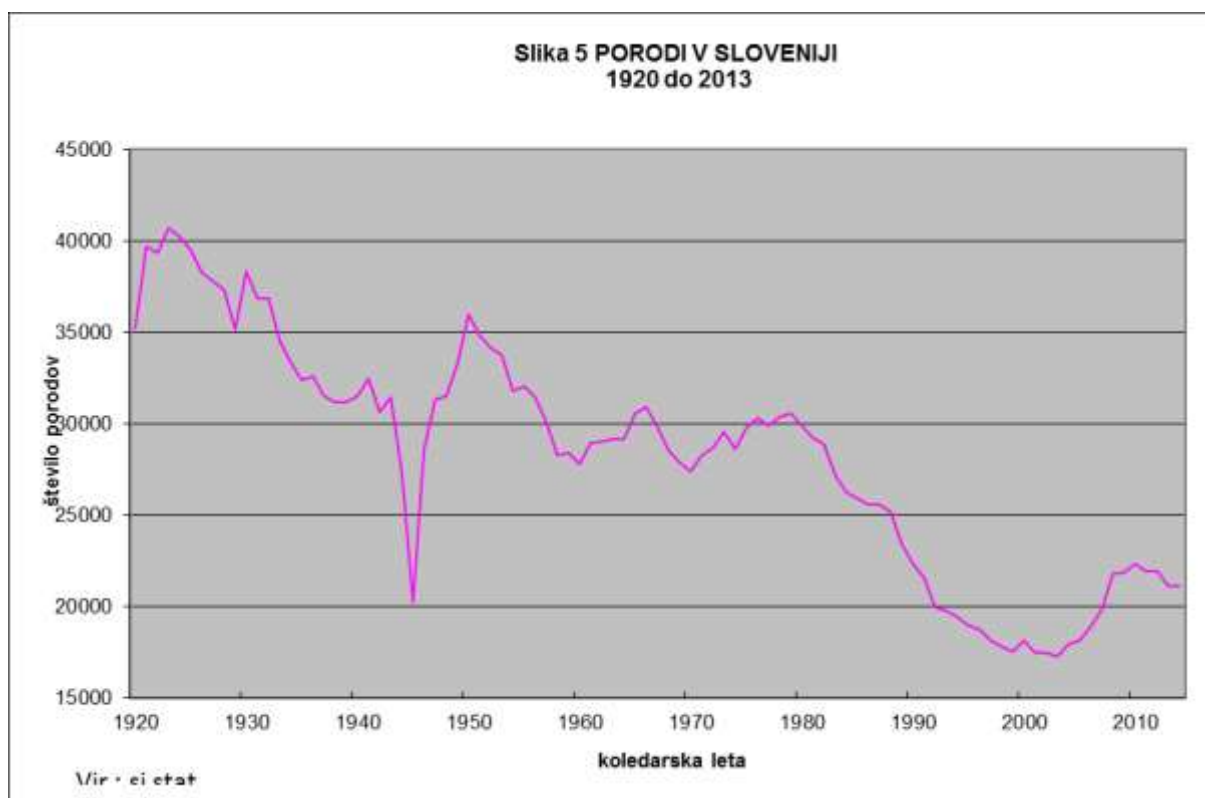

Tako kot v drugih evropskih deželah tudi v Sloveniji število starejšega prebivalstva narašča, najhitreje število starejših od 80 let, prav tako pa se bistveno spreminja demografska slika. Ta pojav je posledica bistvenega izboljšanja življenjskih razmer slovenskega prebivalstva po drugi svetovni vojni. Kot primer navajam podatke Statističnega urada Slovenije: še leta 1980 je bila starostno specifična umrljivost moških, starih 65 do 69 let 39,4, enake starostne skupine žensk pa 18,9. V slabih 30 letih se je bistveno znižala: leta 2008 je bila v enaki skupini moških 20,7 let in v enaki skupini žensk 9,4 leta. Do leta 2013 se je pri moških povišala za 1,1 leta, na 16,90, in pri ženskah za 0,96 leta, na 20,86 let (Statistični urad RS 2014).

Ob podaljševanju življenjske dobe k spreminjanju demografske slike v Sloveniji bistveno prispeva tudi gibanje rojstev (slika 3).

Število porodov pada v Sloveniji že od leta 1923, ko smo jih zabeležili največ (40.710) kot odziv na prvo svetovno vojno. Baby boom se je ponovil tudi po drugi svetovni vojni, ko smo leta 1950 zabeležili 35.992 porodov. Do leta 1958 je letno število porodov padlo na 28.284. Sledilo je stabilno obdobje 20 let, ko smo leta 1979 zabeležili v tem obdobju največ, 30.604 porodov, nato pa je začelo, tako kot drugje po Evropi, število porodov padati in je doseglo najnižjo raven leta 2003 s 17.321 porodi. V zadnjih letih se je število porodov zvišalo do 22.343 v letu 2010, kar je mogoče zelo verjetno pripisati hkratnemu rojevanju dveh generacij žensk, tako kot v drugih evropskih deželah. Od leta 2011 ponovno opažamo padanje števila rojstev, ki se bo zelo verjetno nadaljevalo, saj se je ob razpolovitvi števila rojstev v zadnjih dvajsetih letih prejšnjega stoletja razpolovilo tudi število rodniških žensk, kar bo vplivalo na število rojstev v naslednjih treh desetletjih. Padanje števila rojstev je mogoče pripisati predvsem spremenjeni vlogi otroka v sodobni družbi in večji zaposlenosti žensk v Sloveniji – zaposlenih je 89 % žensk z otroki, kar je najvišja zaposlenost te kategorije prebivalstva v EU (SILC 2012).

Slika 3: Porodi v Sloveniji od 1920 do 2013

Vir: Si stat

Število starejših v Sloveniji se hitro povečuje. Odziv slovenske države na spremenjeno demografsko sliko je počasen, neinovativen, gluha za potenciale, ki jih ohranjajo starejši, in nemalokrat žaljiv in diskriminatoren do starejših. V sodobni Sloveniji sta tako kot drugje po Evropi razširjeni dve podobi o starejših. Strokovnjaki in raziskovalci starejše še vedno obravnavajo kot skupino bolnih, onemoglih, ki nič ne prispevajo k razvoju družbe in znižujejo kakovost življenja mlajših generacij, politiki in mediji pa starejše radi prikazujejo kot zdrave, finančno preskrbljene ljudi, ki izrabljajo socialno državo, čeprav bi lahko storitve plačevali sami. Dejansko gre za zelo heterogeno skupino prebivalstva, katere znanj, izkušenj in modrosti ter sposobnosti za samostojno življenje ni moč ocenjevati po starostnih skupinah. Podatki, ki jih zbiramo v projektu Starejši za starejše, kažejo, da 49 % starejših od 69 let nima nobenih težav pri opravljanju dnevnih aktivnosti, 40 % jih je delno oviranih pri opravljanju dnevnih aktivnosti in le 11 % je pri opravljanju dnevnih aktivnosti močno oviranih (33.519 vprašanih).

Starejši so skupina prebivalstva z največ življenjskimi izkušnjami. Nove generacije starejših vstopajo v starost mnogo bolj zdrave kot prejšnje generacije. Ob primerni spodbudi države bi lahko bistveno več naredili za ohranjanje lastnega zdravja in samostojnosti, za večjo kakovost življenja mlajših generacij in hitrejši razvoj slovenske družbe. Tako pa, potisnjeni stran, nerazumljeni in neslišani predstavljajo s tretjino življenja, ki je še pred njimi, resnično breme za mlajše generacije. Tragično za slovensko družbo je, da starejši, izkušeni in modri, ne morejo izkoristiti vseh svojih potencialov. To je škodljivo za družbo, za lokalno skupnost, za družine in za njih same. Človekove pravice starejših v Sloveniji kršijo politiki, gospodarstveniki, strokovnjaki in znanstveniki, od neoliberalnega kapitalizma močno zavedena in zlorabljen srednja generacija ter otroci in vnuki starejše generacije.

3.2. Položaj starejših v Sloveniji v letu 2015

Starejši v Sloveniji ne morejo izraziti vsega svojega potenciala, njihove pravice so kršene na več področjih

- na področju priznavanja, spodbujanja in podpiranja prispevka starejših v družini, skupnosti in gospodarstvu,
- pri zagotavljanju možnosti za starejše, da sodelujejo v kulturnem, gospodarskem, političnem in družbenem življenju,
- na področju možnosti za plačano delo,
- pri (ne)upoštevanju potreb starejših in spoštovanju pravice do dostojnega življenja,
- na področju priznavanja in spodbujanja prostovoljstva starejših,
- na področju dostopa do informacij s pomočjo moderne IKT tehnologije,
- na področju doživljenjskega izobraževanja,
- pri odnosu mlajših generacij do bolnih in invalidnih.

V analizi položaja starejših v Sloveniji bomo sledili poglavjem, ki so v Madridskem načrtu ukrepov v zvezi s staranjem namenjena opolnomočenju starejših (Zveza društev upokojencev Slovenije 2010).

Aktivno sodelovanje v družbi in razvoju

Priznavanje družbenega, kulturnega, gospodarskega in političnega prispevka starejših¹

Zelo verjetno so svete knjige pisali starejši, a nedvomno je imela četrta božja zapoved² v krščanski ideologiji globlji pomen kot samo zaščito bolnih in onemoglih, saj je bilo preživetje posameznika, družine in družbene skupnosti dostikrat odvisno od modrosti starejših. V moderni Sloveniji je poudarek modrosti starejših pogosto zasmehovan, najpogosteje smo temu priča pri politikih.

Starejši v Sloveniji so prizadeti in se počutijo zapostavljene, ker jim načrtovalci razvoja v sodobni Sloveniji ne priznavajo doprinosa k razvoju sodobne Slovenije v času, ko so bili zaposleni, podcenjujejo njihov sedanj prispevek k kakovosti življenja mlajših generacij in kakovosti življenja bolnih in onemoglih ter se slabo odzivajo na predloge starejših za hitrejši razvoj Slovenije.

Hkrati z naraščajočimi demografskimi spremembami je prišlo v Sloveniji tako kot v drugih državah vzhodne Evrope v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja do drastičnih političnih sprememb, ki imajo pomemben vpliv na kakovost življenja starejših. Poleg uvedbe večstrankarskega sistema je prišlo v Sloveniji tudi do pomembne spremembe v ekonomskem sistemu. Politični spremembi je sledila privatizacija družbenega premoženja. Da so mladi, podjetni politiki in gospodarstveniki lahko privatizirali tovarne, so morali odstraniti vodstveni kader, ki je bil praviloma starejši, vzgojen v skrbi za polno zaposlenost in spoštovanje delavskih pravic ter socialne varnosti prebivalstva. Ne glede na to, da smo v Sloveniji naredili velik napredek v kakovosti življenja prebivalstva po drugi svetovni vojni, da si ustvarjalci visoko kakovostne socialne države niso izbrali komunizma, ampak so se vanj rodili in ga do konca osemdesetih let močno zmehčali in pretvorili v uspešno tržno gospodarstvo, so bili tedanji vodilni gospodarstveniki, če se niso pridružili mladim, pogumnim in brezobzirnim v privatizaciji javnega premoženja, v desetih letih po demokratičnih spremembah odstranjeni s

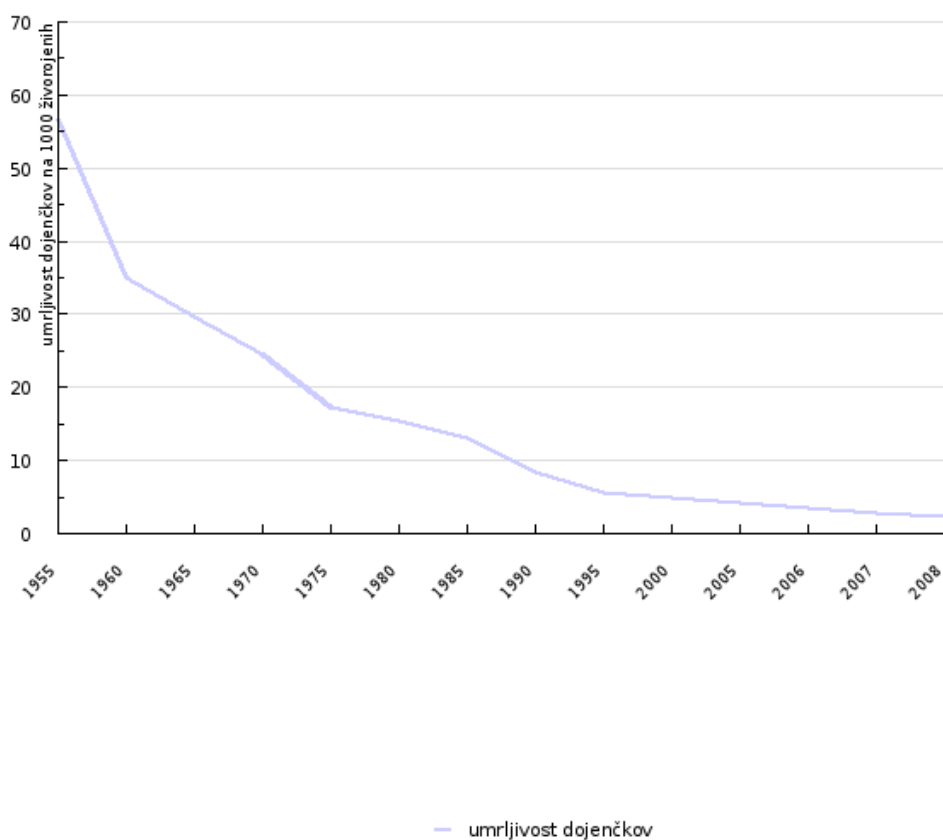
¹ Mednarodni načrt ukrepov v zvezi s staranjem, Madrid, 2002, Priporočila za ukrepe, Prednostna usmeritev I: Starejši in razvoj. Vprašanje 1 Aktivno sodelovanje v družbi in razvoj, 1. cilj

² Spoštuj očeta in mater, da boš dolgo živel in ti bo dobro na zemlji.

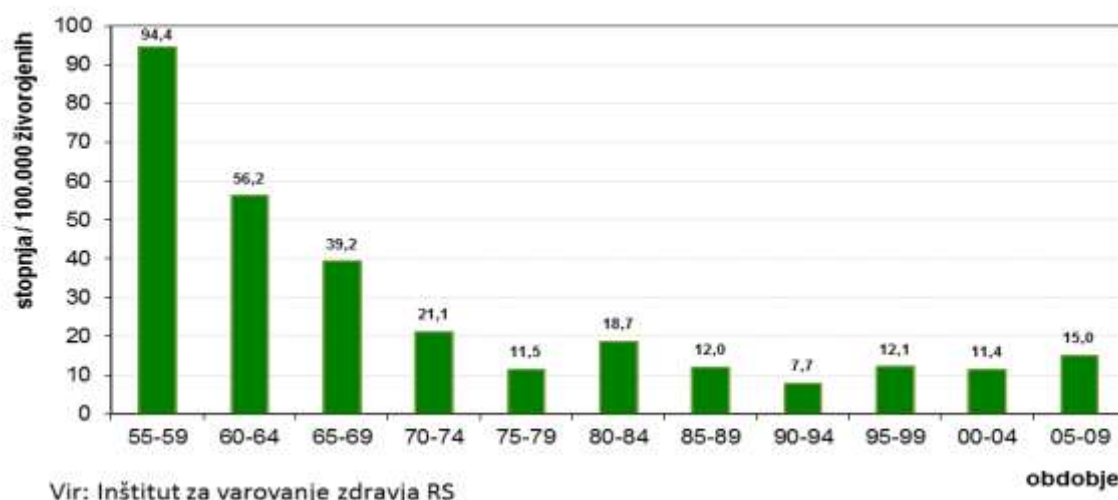
položajev. Manj kot nikoli izživete travme bratomorne vojne med okupacijo Slovenije v času druge svetovne vojne, je načrten pregon t.i. rdečih politikov in direktorjev in s tem zaznamovanost vseh ustvarjalnih generacij v povojni Sloveniji povzročila gonja za hitro, nepravilno in surovo privatizacijo skupnega premoženja.

Eden od pomembnih kazalcev kakovosti dosežkov generacij, ki so ustvarjale 50 let po drugi svetovni vojni, sta padanje umrljivosti dojenčkov v Sloveniji (slika 4) in padanje maternalne umrljivosti (slika 5), ki sta dva od najbolj subtilnih pokazateljev prosvetljenosti prebivalstva, kakovosti zdravstvenega varstva in dvigovanja kakovosti življenja v vsaki družbi.

Slika 4: **Umrlijivost dojenčkov na 1.000 živorojenih v Sloveniji v obdobju 1955-2008**

Slika 5: Petletne povprečne stopnje maternalne umrljivosti, Slovenija 1955-2009

Slovenski mediji sledijo politični in gospodarski eliti v zasmehovanju predlogov in idej starejših in v omalovaževanju pomena njihovega preteklega in sedanjega dela za razvoj Slovenije. Svarila starejših strokovnjakov, univerzitetnih učiteljev in znanstvenikov, ki se niso pridružili brezobzirni privatizaciji, so v javnosti zasmehovana, če v javne medije sploh pridejo. Kot primer naj navedem dogodek na slovenski državni TV ob predstavitvi kandidatov za volitve poslancev v evropski parlament v letu 2014. Voditeljica oddaje si je drznila vprašati prof. dr. Jožeta Mencingerja, enega največjih slovenskih strokovnjakov na področju ekonomije in univerzitetnega učitelja, ali meni, da pri 74 letih še lahko kaj prispeva v evropskem parlamentu. Starost kandidata je navedla le še pri drugem najstarejšem kandidatu, Ivu Vajglu, starem 71 let (RTV SLO 1 15. 5. 2014).

Izkrivljanje upora proti okupatorju in iskanje opravičil za kolaboracijo med drugo svetovno vojno sta ponovno odprla pol stoletja stare rane slovenskega prebivalstva. Da skušajo svoje sodelovanje z okupatorjem omiliti nekdanji protagonisti tega početja, je razumljivo in v demokratični državi dopustno, saj so tudi oni žrtve druge svetovne vojne. Da pa travme obeh strani bratomorne vojne izkoriščajo za svoj politični vzpon politiki, rojeni po vojni, je neetično in nedopustno. Nova politična elita ponavlja napako elite iz let po drugi svetovni vojni, ko daje prednost »našim« in zatira tiste, ki »niso naši«, k sreči v milejši obliki, ker je čas manj krut, spomini pa manj sveži, kot so bili po drugi svetovni vojni. Zaničevanje dosežkov seniorskih generacij ter otrokom in žrtvam vojne pripisovanje krivde za vse strahote, ki so se dogajale v vojni in prvih povojnih letih ter ponovno obujanje sovraštva med ljudmi, jemlje slovenskim seniorjem vero v pravičnost in etiko sedanjih političnih voditeljev in jim bistveno poslabšuje kakovost življenja.

Prispevka starejših k kakovosti življenja mlajših generacij v desetletjih, ko se je Slovenija prvič po 50 letih soočila z brezposelnostjo, načrtovalci razvoja v Sloveniji ne priznajo. Tako v turbulenci demokratičnih sprememb kot tudi v hudi ekonomski recesiji, ki so jo v Sloveniji poglobili pohlep in nepremišljene odločitve političnih in gospodarskih voditeljev, so bili starejši pomembna opora mladim družinam (tabela 1), da se niso znašle na robu revščine (Zveza društev upokojencev Slovenije 2009).

Tabela 1: Količinski prikaz pomoči starejših drugim v raziskavi Ekonomska participacija starejših v Sloveniji

866 anketiranih

Dejavnost	št. anketirank	odstotek v skupini	Povprečna dolžina pomoči	
Nega svojca	108	12,5 %	4,5	let
Pomoč v gospodinjstvu	572	66,1 %	214,3	dni v letu
Pomoč pri negi bolnih vnukov	164	18,9 %	163,3	dni v letu
Pomoč pri varstvu vnukov	345	39,8 %	198,3	dni v letu
Pomoč pri vodenju vnukov v šolo/vrtec	187	21,6 %	58,5	dni v letu
Redna mesečna denarna pomoč otrokom	253	29,2 %	100 €	mesečno
Pomoč pri stanovanju	242	27,9 %		
Denarna pomoč pri gradnji/nakup hiše	107	12,4 %		
Pomoč sosedom v gospodinjstvu	120	13,9 %	131,0	dni v letu
Pomoč sosedom pri negi bolnika	52	6,0 %	127,4	dni v letu
Pomoč sosedom z denarjem	21	2,4 %		
Druga pomoč sosedom	198	22,9 %		
Prostovoljno delo zunaj družine	551	63,6 %		

Vir: Raziskava Ekonomska participacija starejših v Sloveniji, ZDUS, raziskovalno poročilo, januar 2009

Vrsta mnenjskih voditeljev mladih v Sloveniji načrtno ustvarja nestrpnost med generacijami s prikazovanjem upokojencev kot parazitov v slovenski družbi (izjava Saša Polanca, univerzitetnega učitelja: *'Upokojenci niso upravičeni do dodatka za rekreacijo, itak so se prežgodaj upokojevali, to je parazitsko'* (Pop TV 2012, 23. marec). Mladim generacijam pripovedujejo, kako pokojnine zajedajo njihove plače, zavestno pa zamlčijo, da so tudi starejši s prispevki zagotavljali sredstva za

pokojnine generacij pred nami in da bodo mnogi mladi z nizkimi osebnimi dohodki zaradi nezmožnosti varčevanja lahko dobili pokojnine le z medsebojno solidarnostjo generacij v zbiranju sredstev za pokojnine.

Delna krivda napačnega gledanja na starejše med mlajšimi je tudi posledica ne dovolj preiščljenega strokovnega izrazoslovja. Strokovni izrazi kot so 'skrb za starejše', 'varstvo starejših' prikazujejo v očeh mlajših generacij vso veliko, zelo različno skupino starejših od 64 let kot skupino pomoči potrebnih, od pomoči mlajših generacij odvisnih ljudi. Resnica je drugačna. Velika večina starejših pomaga mlajšim in le 15 do 20 odstotkov starejših od 69 let potrebuje pomoč okolja.

Strokovnjaki, ki delajo v programih za starejše, težko sprejemajo pobude predstavnikov ciljne skupine, četudi so upokojeni strokovnjaki nemalokrat njihovi nekdanji kolegi. Mnogi še vedno gledajo na starejše kot na objekt svojega dela in ne kot na sodelavce, pomembne soustvarjalce učinkovitih programov za starejše. Znanje in izkušnje upokojenih strokovnjakov mlajše generacije odklanjajo. Drastičen primer je mentorstvo socialnim delavcem pripravnikom. V programu medgeneracijskega centra upokojena socialna delavka, pred upokojitvijo v samem vrhu stroke, ni mogla biti mentorica svoji mlajši sodelavki - začetnici³.

V gerontološki stroki velja pravilo, da se brez njihovega sodelovanja ne sme načrtovati nobena raziskava na področju kakovosti življenja starejših (European Research Area in Ageing 2006). V Sloveniji raziskovalci tega področja tega še ne vedo.

Prostovoljno delo upokojenih je pomembna dejavnost, ki koristi prostovoljcem, njihovim svojcem in sosedom, lokalni skupnosti in državi. V Sloveniji je prostovoljno delo starejših slabo razumljeno in ga država premalo izkorišča. Glede na življenjske izkušnje, ki jih imamo starejši, in znanja, ki jih imajo upokojeni strokovnjaki, bi lahko večino programov aktivnega in zdravega staranja, aktivnega državljanstva ter medsebojne pomoči, tudi medgeneracijske programe, vodili sami, če bi odgovorni razpisne pogoje v domačih in mednarodnih razpisih prilagodili pogojem dela samopomočnih organizacij starejših in možnostim ter potrebam starejših prostovoljcev.

Ob premajhni finančni podpori se prostovoljstvo starejših ne more krepi. V za državo izjemno pomembne programe, kot so programi aktivnega staranja in medsebojne pomoči starejših, je zajetih premalo starejših, kar ustvarja večje potrebe po socialni pomoči starejšim in zdravstvenem varstvu kroničnih bolnikov in preveč obremenjuje mlajše generacije.

Starejši prostovoljci, organizirani v samopomočnih seniorskih organizacijah, zelo veliko naredijo za kakovost življenja svojih vrstnikov. V Zvezi društev upokojencev Slovenije, največji samopomočni nevladni neprofitni organizaciji starejših, imamo več kot 10.000 seniorjev – prostovoljcev, ki letno organizirajo več kot 9.000 rekreativnih srečanj z več kot 180.000 udeleženci (pohodniki, hribolazci, kolesarji, izletniki, športna srečanja v 12 disciplinah, skupna letovanja).

Na področju kulture so starejši prostovoljci v letu 2014 v 492 različnih skupinah organizirali 5.438 članov, ki so nastopili na 3.529 prireditvah. Za vse te aktivnosti zberemo letno v povprečju 10 eur na udeleženca. Programe aktivnega in zdravega staranja v društvih upokojencev podpirajo samo ZPIZ in Zveza kulturnih organizacij Slovenije ter lokalne skupnosti.

³ Doktrina Socialne zbornice Slovenije (vir: Bojan Regvar, sekretar Socialne zbornice)

Pomoč bolnim in onemoglim članom društev je ena od pomembnih dejavnosti seniorskih organizacij, ki pomeni pomembno pomoč državi na področju oskrbe bolnih in onemoglih. Leta 2004 smo začeli v Zvezi društev upokojencev Slovenije sistematično iskati starejše od 69 let, ki živijo v lastnih gospodinjstvih in potrebujejo pomoč, ne glede na to, ali so člani društev upokojencev ali ne (projekt medsebojne pomoči starejših Starejši za starejše). Glavni cilj projekta je bolnim in onemoglim podaljšati obdobje samostojnega življenja v lastnem gospodinjstvu, jim izboljšati kakovost življenja in pomagati neformalnemu negovalcem, s tem pa bistveno prispevati k zniževanju stroškov posameznika, družine, lokalne skupnosti in države na tem področju.

Do konca leta 2014 smo v program zajeli 152.025 starejših od 69 let. Samo v letu 2014 smo obiskali 55.670 starejših od 69 let, opravili 102.864 obiskov in nudili pomoč 14.698 obiskanim - 14.698-krat v okviru društev upokojencev, v 4.146 primerih pa smo zagotovili pomoč drugih organizacij. 3.428 prostovoljk in prostovoljcev je v tem programu opravilo 834.241 prostovoljskih ur. Za nujne stroške programa (osebni dohodki 2 zaposlenih, potni in drugi materialni stroški prostovoljcev, izobraževanja prostovoljcev) smo uspeli zbrati 3,63 eur na obisk. Projekta ne moremo razširiti na vso Slovenijo, ker ne moremo zbrati dovolj sredstev za nujne stroške projekta.

Sodelovanje starejših v procesih odločanja na vseh ravneh⁴

Starejšim, ustvarjalcem uspešne socialne države v drugi polovici dvajsetega stoletja, ni vseeno, kako se razvija država. Skrbi jih neperspektivnost mlajših generacij v sodobni Sloveniji in nakazovanje novega eksodusa mladih, izobraženih prebivalcev Slovenije. Vendar pa v prizadevanjih za rešitev vprašanj, ki zadevajo starejše, bolne in onemogle ter socialno šibke, pogosto naletijo na odpor pri načrtovalcih razvoja, tako pri strokovnjakih kot pri politikih.

Starejši so najbolj aktivni volivci. Odločanje v parlamentu in lokalnih skupnostih žal preveč prepuščajo političnim strankam. Dokaz, kako sodobna politična elita ceni starejše, je povprečna starost poslancev Državnega zbora. Povprečna starost poslancev, izvoljenih v letu 2014, je 47,5 let, starejših od 64 let je samo 6,7 %, medtem ko jih je v državi 17,6 %. Povprečno starost kandidatov za volitve v DZ so objavili le za leto 2004 (Statistični urad Republike Slovenije 2004). Bila je še nižja, 45,5 let. Povprečna starost občinskih svetnikov, izvoljenih leta 2010, je bila podobna, 45,9 let (Statistični urad Republike Slovenije 2010). Povprečna starost poslancev v evropskem parlamentu je 55 let (European Union 2014).

V Zvezi društev upokojencev Slovenije je sicer že maja leta 1991 nastala Demokratična stranka upokojencev Slovenije (DESUS), ki se je uspela obdržati v slovenskem političnem prostoru do današnjega dne, žal pa tako kot druge politične stranke daje velikokrat prednost lastnim interesom pred interesi svoje volilne baze. Kot primer naj navedemo, da je stranka DESUS kljub temu, da so bili starejši iniciatorji zakona o malem delu in so izrecno podpirali pokojninsko reformo v letu 2012, pomagala zrušiti oba zakona (ZDUS plus 2012, junij 2012, leto V, številka 6).

Večina starejših v Sloveniji skuša prispevati k razvoju slovenske države v okviru civilne družbe. Imamo dolgo tradicijo društvenega življenja. Včlanjeni smo v številna društva, največje med njimi je Zveza

⁴ Mednarodni načrt ukrepov v zvezi s staranjem, Madrid, 2002, Priporočila za ukrepe, Prednostna usmeritev I: Starejši in razvoj. Vprašanje 1 Aktivno sodelovanje v družbi in razvoj, 2. cilj

društev upokojencev Slovenije (ZDUS), samopomočna organizacija starejših z 218.999 člani, ki delujejo v 509 lokalnih društvih, združenih v 13 pokrajinskih zvez (Zveza društev upokojencev 2014, 21. avgust). Zveza pokriva 49 % upokojencev v Sloveniji in 65% vseh starejših od 69 let, stara je 70 let, ustanovljena je bila kot društvo upokojencev v okviru Zveze sindikatov Slovenije leta 1946 z namenom braniti pravice upokojencev. Poleg Zveze društev upokojencev Sloveniji deluje v Sloveniji še 8 samopomočnih organizacij starejših (Društvo Tretja univerza, Zveza društev upokojenih delavcev MNZ, Zveza borcev za vrednote NOB, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Združenje veteranov Sever, Zveza seniorjev Slovenije, Društvo seniorjev Slovenije in 6 organizacij upokojenih sindikalistov), ki imajo skupaj okoli 100.000 članov, ob tem je treba upoštevati, da je veliko starejših članov več samopomočnih organizacijah hkrati. Ocenjujemo, da je v samopomočne organizacije v Sloveniji včlanjenih okoli 70 % starejših od 64 let.

Seniorske organizacije v Sloveniji imajo tri ključne cilje – skrbeti z aktivno in zdravo staranje svojih članov, organiziranje medsebojno pomoč članov, ki smo jo v ZDUS razširili na vse starejše in zagovorništvo pravic starejših.

Slabšanje življenjskega standarda starejših in odnosa mlajših generacij, strokovne in laične javnosti, do starejših, ki se poslabšuje v letih ekonomske in politične recesije v Sloveniji, zahteva od vodstev samopomočnih organizacij starejših na eni strani pozorno spremljanje političnega in ekonomskega dogajanja v državi in večjo aktivnost v obrambi človekovih pravic starejših, na drugi strani pa prizadevanja za mobilizacijo čim večjega števila starejših v obrambi svojih pravic.

Žal slovenske politične stranke še niso dozorele do te mere, da bi znale prisluhniti potrebam in pričakovanjem volivcev, zlasti starejših, ki imajo največ življenjskih izkušenj in bi lahko bistveno pripomogli k skladnejšemu razvoju slovenske družbe. Premalokrat prisluhnejo argumentom starejših strokovnjakov in raziskovalcev, ki svarijo pred nekontrolirano privatizacijo in razprodajo javnega premoženja, pred načrtnim siromašenjem tretjine prebivalstva, pred nepremišljenimi potezami v domačem in mednarodnem prostoru. Eden najbolj tipičnih primerov odnosa do civilne družbe in predvsem do starejših v Sloveniji je obnašanje slovenskih parlamentarcev ob Zakonu o spremembah Zakona o volitvah v Državni zbor, ki so ga v parlament vložile slovenske seniorske organizacije s 5.900 podpisi. Zakon so napisali vrhunski strokovnjaki na tem področju, ki se s problematiko volilne zakonodaje ukvarjajo že najmanj četrto stoletje.

Predstavnica vodilne stranke v koaliciji je na seji Odbora DZ za notranje zadeve, javno upravo in lokalno samoupravo dne 28. 10. 2014 dejala naslednje (citati): *»V imenu Stranke Mira Cerarja bi želela povedati, da se s preložitvijo obravnave predmetne novele Zakona o volitvah v Državni zbor ne strinjamo⁵, kajti menimo, da te naloge ne moremo preložiti na ramena volivcev, ampak je to naloga, ki jo morajo opraviti v Vladi.«* (Odbor za notranje zadeve, javno upravo in lokalno samoupravo 2014) Starejši ocenjujejo, da so ta izjava kot tudi izjave nekaterih poslancev DZ ob kasnejši zavrnitvi zakona neprimerne in žaljive za prizadevanja slovenskih seniorjev, saj Državni zbor odlaga spremembe ustavno spornega Zakona o volitvah v Državni zbor že 20 let in je bila civilna družba v prizadevanjih za izboljšanje sestave Državnega zbora in njegove podobe med prebivalstvom primorana sama predlagati Državnemu zboru spremembe sedanjega zakona. Ob tem je pomembno dejstvo, da so sestavljavci zakona univerzitetni učitelji vseh mlajših strokovnjakov na tem področju v Sloveniji. Tu gre za odklanjanje sodelovanja starejših v razvojnih programih, ki se še kako tičejo njih, za

⁵ Vlagatelji zakona so zaprosili za preložitev obravnave zakona, da bi lahko pridobili več podpore zakonu.

diskriminacijo starejših strokovnjakov in civilne družbe v celoti. Izkrivljen odnos političnih strank do civilne družbe in starejših je na seji DZ lepo povzel poslanec Franc Trček: »Kot veste, v zakonodaji imamo možnost, da 5.000 državljanek in državljanov predlaga zakone. To je nekaj, kar se je zgodilo na odboru, da recimo neka stranka najprej poda amandmaje,..... in na nek način pomaga predlagateljem, potem pa glasuje proti, ali je zadržana.....to je ... sporočilo, ki je blago rečeno nespodobno. To je neko sporočilo, ki pravi: Drage državljanke in državljani, saj vas imamo radi. Lahko se malo igrate, lahko nekaj celo predlagate, zlasti kaki še čili gospodje v penzionu, polni znanja, ampak kaj pretirano resno vas ne jemljemo.« (Državni zbor Republike Slovenije 2014).

Starejši s svojimi predlogi izjemno težko prodirajo tudi v vladnih krogih. Tipičen primer za to trditev je ustanovitev, delo in ukinitve Sveta za solidarno sožitje generacij in za kakovostno staranje prebivalstva Slovenije. Imenovan je bil avgusta 2007 z namenom, spremljati potek nalog, zapisanih v dokumentu vlade Solidarnost, sožitje in kakovost staranja prebivalstva, 2006 do 2010 (Vlada RS, MZDSZ, 2006). V njem so bili predstavniki vseh vladnih resorjev, predstavniki izvajalskih organizacij in predstavniki civilne družbe. Delo v svetu so resno jemali samo predstavniki civilne družbe, zato je ob prenehanju veljavnosti dokumenta, ki je omogočil ustanovitev tega organa, njegovo delovanje leta 2010 kljub opozorilom njihovih strokovnjakov, da mora delovati naprej, prenehalo.

Odnos Vlade RS do demografskih sprememb in njihovih posledic v slovenski družbi kaže tudi dejstvo, da nov dokument o nujnih spremembah v dolgoživi družbi nastaja že od leta 2010 dalje, pri tem smo upokojeni strokovnjaki ZDUS-a leta 2010 posredovali predloge za izdelavo strategije (Kožuš Novak 2010).

Tretji primer slabega posluha načrtovalcev razvoja za potrebe starejših je Zakon o dolgotrajni oskrbi. V vladni proceduri je že 10 let. Da bi pospešili sprejem zakona, ki je ob vedno težjem gmotnem položaju starejših vedno bolj nujen, so strokovnjaki Zveze društev upokojencev napisali svojo, tretjo verzijo zakona, ki je ponujala rešitev za finančno breme, ki ga prinaša zakon (Zveza društev upokojencev Slovenije, 2011). Odgovorni za zakon v MDDZS so našo iniciativo sprejeli, imenovali delovno telo, ki naj bi zakon pripravilo za sprejem na vladi februarja 2012. Kljub našim naprežanjem se delo nikamor ne premakne. Septembra 2014 so v MDDZS imenovali že tretje delovno telo, ki naj bi zakon pripravilo za sprejem na vladi do marca 2015. Ker pa hkrati vežejo sprejem zakona na sprejem zdravstvene zakonodaje, se sprejem zakona znova odmika.

Kljub temu, da seniorske organizacije v Sloveniji predstavljajo interese četrtnine prebivalstva, ne morejo izvoliti svojih predstavnikov v Državni svet Republike Slovenije, ki je »*predstavniško telo, ki ga Ustava Republike Slovenije opredeljuje kot zastopstvo socialnih, gospodarskih, poklicnih in lokalnih interesov*« (Državni svet Republike Slovenije 2015, 15. april). Tudi tu predstavljajo interese starejših izvajalci (predstavniki centrov za socialno delo), namesto da bi omogočili starejšim, da sami prispevajo k obrambi socialnih pravic s svojimi izkušnjami, znanjem in doživljanjem socialne države.

Priložnosti za vse starejše, ki želijo delati⁶

Kalvarija starejših delavcev, ki množično izgubljajo delo in prezgodaj odhajajo v pokoj z nizko pokojnino, bo analizirana v drugem dokumentu. V tem dokumentu bomo prikazali le možnosti upokojencev za plačano delo.

V Sloveniji ima večina upokojencev zelo majhne možnosti za plačane zaposlitve ob pokojnini, ob tem, da sta dve pokojninski reformi dodobra znižali pokojnine novim upokojencem, kar ob slabih možnostih za plačano delo po upokojitvi ustvarja novo skupino siromašnih starejših. Namesto da bi stimulirali tako podjetnike kot druge starejše, da se po upokojitvi še naprej po svojih močeh vključujejo v delovni proces (to poudarjajo vsi strateški dokumenti razvitih držav), država zavestno omejuje tovrstne možnosti starejših. Upokojenci lahko delajo v NVO, kjer nimajo nobenega zaposlenega, največ 60 ur na mesec, če imajo 1 do 10 zaposlenih, največ 100 ur na mesec in če imajo 10 do 30 zaposlenih, največ 150 ur na mesec (Kastelic 2014). Če imajo status društva v javnem interesu, se kvota ur na mesec lahko podvoji. Njihov dohodek je žal najvišje obdavčen osebni dohodek (do 31. 1. 2014 59 %, od 1. 2. 2014 41 %), kar pomeni, da jih podjetniki neradi najemajo in zato vse več starejših dela na sivem trgu.

Najbolj svež primer omejevanja možnosti starejših za plačano delo je poizkus države pobrati pokojnine upokojenim obrtnikom, ki so po upokojitvi obdržali obrt (Kastelic 2014).

Ana Krajnc zelo dobro razlaga potrebe starejših po delu. »Pri starejših ne gre za službo, marveč za pravico in možnosti delovanja, ustvarjanja. Gre za ohranjanje njihovega družbenega položaja in vpliva na družbo.«(Krajnc 2003)

Položaj starejših na podeželju⁷

Kljub temu, da je v Sloveniji dokaj zabrisana meja med podeželjem in urbanim okoljem, so še vedno območja, kjer imajo starejši bistveno slabši dostop do nujnih servisnih dejavnosti kot drugod po Sloveniji (Pomurje, Slovenske gorice, Goriška Brda, Banjšice...). V teh krajih ostajajo starejši ljudje sami, mnogi brez možnosti prevoza, male krajeve trgovine se zapirajo. Ti ljudje imajo praviloma tudi bistveno nižje dohodke kot starejši v urbanih okoljih, kakovost njihovega življenja pa je odvisna od občutljivosti lokalne skupnosti za njihove potrebe in od sosedске pomoči. V raziskavi, ki so jo opravili strokovnjaki Zveze društev upokojencev Slovenije, so prebivalci vasi nad Kanalom ob Soči, starejši od 69 let, kot največjo težavo navedli pomanjkanje možnosti prevoza do trgovine in servisnih služb (NET-Age 2015). Z večjo dostopnostjo do servisnih služb bi ljudje ostali bistveno dlje samostojni in cenejši za družbo.

Položaj starejših v urbanih okoljih

V urbanih okoljih je dostop do servisnih dejavnosti in trgovin praviloma lažji kot na podeželju, čeprav tudi v mestih iz strogih centrov, kjer živi veliko starejših, izginjajo trgovine z živili. Položaj bolnih in onemoglih, ki živijo višje od pritličja v hišah brez dvigal, je prav tako težek ali še težji kot položaj

⁶ Mednarodni načrt ukrepov v zvezi s staranjem, Madrid, 2002, Priporočila za ukrepe, Prednostna usmeritev I: Starejši in razvoj. Vprašanje 2 Delo in staranje delovne sile, 1. cilj

⁷ Mednarodni načrt ukrepov v zvezi s staranjem, Madrid, 2002, Priporočila za ukrepe, Prednostna usmeritev I: Starejši in razvoj. Vprašanje 3 Razvoj podeželja, migracija in urbanizacija

vrstnikov na podežlju, saj lahko stanovanje brez dvigala za starejšega predstavlja nepremagljivo oviro, mnogi starejši pa imajo v mestih bistveno slabšo socialno mrežo. Po podatkih projekta Starejši za starejše je med 89.288 vprašanimi starejšimi od 69 let, ki so odgovorili na vprašanje, v katerem nadstropju živijo, 27,3 % izjavilo, da živijo v 1. nadstropju in 11,4%, da živijo višje od 1. nadstropja. 2,6 % tistih, ki živijo v kletnih prostorih, 2,9 % tistih, ki živijo v prvem nadstropju, 13,9 % tistih, ki živijo v drugem nadstropju, 21,5 % tistih, ki živijo v 3. nadstropju, 62,5 % tistih, ki živijo v 4. nadstropju ali višje, ima na voljo dvigalo.

Integracija starejših priseljencev v nove skupnosti

V drugi polovici dvajsetega stoletja se je v Slovenijo priselili veliko mladih delavcev iz drugih republik nekdanje Jugoslavije. V krajih, kjer ni večjih koncentracij pripadnikov ene narodnosti, so se kot upokojenci lepo vključili v delo društev upokojencev, mnogi sodijo celo med bolj aktivne člane. Žal sta krvav razpad skupne domovine in za mnoge težave s pridobivanjem slovenskega državljanstva imela posledice tudi v tem, da se ponekod starejši prišleki raje vključujejo v nacionalna združenja kot v društva seniorjev (npr. Jesenice). Odkrite nestrpnosti do starejših prišlekov ni čutiti, njihova kakovost življenja je bolj odvisna od njihovega prihodka.

Dostop do znanja, izobraževanja in usposabljanja ⁸

Ana Kranjc: »Parafraziramo poved Ericha Fromma iz njegovega dela Zdrava družba. Ker je funkcionalna pismenost starejših pogoj za pismenost drugih rodov. Ker se znanje, tudi tehnološko, pretaka med vsemi rodovi in v vseh smereh. To pomeni, da če oviramo dostop starejših do znanja, obsodimo na neznanje tudi rodove mlajše od njih.«

Tudi to je citat Ane Krajnc, ustanoviteljice Tretje univerze v Sloveniji: »Večina vlad razvitega sveta si prizadeva za to, da bi se ljudje odpovedali zgodnji upokojitvi in za to, da bi se podaljšalo obdobje poklicne in nepoklicne dejavnosti starejših. Post-industrijsko gospodarstvo ima na razpolago vse manj mladih, zato pa veliko število starejših delavcev. V času post-moderne se mora delo drugače razporediti po starostnih skupinah, drugače kot nekoč v obdobju industrije. Še več, tudi znanje se mora enakovredno širiti na vse socialne kategorije prebivalstva. Domače raziskave kažejo, da je 48 % ljudi v kategoriji oseb srednje starosti z zaključeno srednjo šolo imelo možnost pridobiti računalniška znanja. V kategoriji starejših nad 60 let pa računalniške programe uporablja le 2 %. Vse kaže, da sta znanje in prenos znanja v Sloveniji še zmeraj domena privilegiranih socialnih skupin "primerne starosti in družbenega položaja". Ljudje s premalo znanja (starejši, funkcionalno nepismeni, itd.) obremenjujejo ljudi z znanjem in tako prihaja do zastoja v razvoju. Kako v takšnih pogojih zagotoviti gospodarsko rast, socialni razvoj in ne nazadnje subsidiarnost države, tj. prenos kompetenc na občine, lokalno skupnost in posameznike?» (Krajnc 2003)

Slovenska država namenja zelo malo sredstev izobraževalnim programom starejših, ki jih vodijo starejši. To je eno izmed področij, kjer so starejši tržna niša za mlade podjetnike, ki ponujajo dostikrat zelo malo za sredstva, ki jih dobijo od države.

⁸ Mednarodni načrt ukrepov v zvezi s staranjem, Madrid, 2002, Priporočila za ukrepe, Prednostna usmeritev I: Starejši in razvoj. Vprašanje 4 Dostop do znanja, izobraževanja in usposabljanja, cilj 1

Društvo Tretja univerza organizira predavanja za starejše, ki si ta strošek lahko privoščijo na ljubiteljskih področjih.

V društvih upokojencev organizirajo za svoje članstvo različna predavanja brezplačno. Predavatelji so pogosto upokojeni strokovnjaki – prostovoljci. Vsebine predavanj so večinoma s področja kakovostnega staranja. V letu 2014 so društva upokojencev organizirala 1.305 predavanj s 24.293 udeleženci. Na predavanja prihajajo večinoma osveščeni člani. Bistveno manj pa je poskrbljeno za starejše, ki so slabo mobilni in se predavanj praviloma ne udeležujejo. Država zagotavlja premalo prostora na radijskih in TV postajah za programe kakovostnega staranja in medgeneracijskega sožitja.

Starejši izgubljajo stik z moderno informacijsko družbo

Pri uporabi modernih informacijskih orodij imajo starejši vrsto težav: bojijo se novih tehnologij, zato se jim počasneje in težje privajajo, bojijo se osramotiti pred mladimi, ker potrebujejo več časa za pridobitev tovrstnih znanj kot mladi. Ob tem postajata računalniška oprema in priključek na internet kljub temu, da cene padajo, vsak dan večjemu številu starejših bolj nedostopna, ker pada tudi vrednost pokojnin. Primerjava uporabe interneta pri starejših od 69 let v dveh obdobjih (2004 do 2009 in 2010 do 2014 v projektu Starejši za starejše 2014 (N=122.919)(31) je pokazala, da je v zadnjem obdobju naraslo število rednih uporabnikov interneta z 2,6 na 6,0 %, pri tem pa je treba upoštevati, da je bilo po letu 2009 na novo sprejetih v projekt bistveno višji odstotek 70-letnikov kot v obdobju pred letom 2009, ker je do tedaj večina društev, vključenih v projekt, vanj že vključila večino starejših od 69 let, tako da so na novo letno vključevali le tiste, ki so v tekočem letu dosegli 70 let.

Prikaz podatkov po starostnih skupinah v dveh obdobjih zajemanja starejših v projekt Starejši za starejše pokaže, da se je podvojil odstotek rednih in občasnih uporabnikov interneta le pri najmlajši starostni skupini (70 do 74 let), pri ostalih pa med dvema petletnima obdobjema ni bistvenih razlik, kar bi si lahko razložili, da množica računalniških izobraževanj starejših od 75 let ne doseže (tabela 2).

Računalniško izobraževanje starejših je postalo v Sloveniji tržna niša, izvajajo jih povsod brez strokovnega nadzora, večinoma brez poznavanja specifičnih potreb starejših, predvsem pa brez kontinuirane pomoči starejšim po končanih tečajih. Žal se starejši ne morejo naučiti uporabe moderne informacijske tehnologije v enem tednu.

V Zvezi društev upokojencev smo začeli leta 2012 izobraževati člane naših društev – prostovoljce za individualno pomoč starejšim pri učenju računalništva, vendar brez finančne podpore države (ki uvaja e-upravo, e-bančništvo, e-zdravje... in je zato dolžna pomagati državljanom do znanja uporabe teh podatkovnih baz) tega velikega, a nujno potrebnega projekta ne moremo izpeljati po celi Sloveniji. Že vrsto let se prijavljamo na razpise, a sredstev za računalniško izobraževanje slovenski seniorji ne moremo dobiti, kljub temu, da bi radi izpeljali prav tisto, kar manjka vsem dosedanjim računalniškim tečajem – individualno pomoč po končanem tečaju.

Tabela 2: Prikaz uporabe interneta pri starejših od 69 let po starostnih skupinah in po dveh obdobjih, ko so odgovarjali na vprašanje (program Starejši za starejše)

		Vstop v projekt v obdobju 2004 do 2009					Vstop v projekt v obdobju 2010 do 2014					
		Brskate po internetu?					Brskate po internetu?					
		ne	redno	včasih	ni odgovora	Skupaj	ne	redno	včasih	ni odgovora	Skupaj	
70 do 74	št.	1661	393	118	83	2255	št.	18531	2442	1808	1850	24631
	%	73,7 %	5,2 %	3,7 %	17,4 %		%	75,2 %	9,9 %	7,3 %	7,5 %	
75 do 79	št.	14541	589	399	3250	18779	št.	11491	660	469	1276	13896
	%	77,4 %	3,1 %	2,1 %	17,3 %		%	82,7 %	4,7 %	3,4 %	9,2 %	
80 do 84	št.	12787	349	209	5911	19256	št.	9218	281	189	1362	11050
	%	66,4 %	1,8 %	1,1 %	30,7 %		%	83,4 %	2,5 %	1,7 %	12,3 %	
85 do 89	št.	8638	181	85	4329	13233	št.	5663	106	66	842	6677
	%	65,3 %	1,4 %	0,6 %	32,7 %		%	84,8 %	1,6 %	1,0 %	12,6 %	
90+	št.	5116	81	41	3110	8348	št.	2728	31	20	546	3325
	%	61,3 %	1,0 %	0,5 %	37,3 %		%	82,0 %	0,9 %	0,6 %	16,4 %	
Skupaj	št.	42743	1593	852	16683	61871	št.	47631	3520	2552	5876	59579
	%	69,1	2,6	1,4	27,0	100,0	%	77,0	5,7	4,1	9,5	

Vir: program Starejši za starejše 2004-2014, ZDUS

Samopomočne organizacije starejših v Sloveniji niso enakopravne z drugimi NVO pri pridobivanju sredstev za razvojne projekte. Vrtijo se v začaranem krogu, ki ga lahko razreši samo država, če je seveda zainteresirana za aktivno in zdravo staranje četrtnine prebivalstva. Samopomočne organizacije starejših nimajo sredstev za razvoj, saj je glavni vir njihovega dohodka članarina. Zato praktično nimajo zaposlenih. Tako država kot EU dajeta sredstva predvsem za zaposlene v projektih, v samopomočnih organizacijah starejših pa potrebujejo sredstva predvsem za pokrivanje materialnih stroškov prostovoljcev, ki izvajajo programe in za honorarje upokojenim strokovnjakom, ki opravljajo zahtevnejše storitve v projektih. Zaposlene potrebujejo le za koordinacijo projektnih aktivnosti kot pomočnike vodjem projektov. Avtorici tega prispevka je zadolžen za enega od projektov ZDUS, ki ga je sofinanciralo Ministrstvu za javno upravo, dejal, da je v projektu preveč prostovoljcev in naj denar raje porabimo za zaposlene. Primer kaže, da zadolženi za spremljanje projektov sploh ne poznajo specifične dela in potreb samopomočnih organizacij, še manj znanja pa imajo o potrebah dolgožive družbe.

Madridski načrt ukrepov v zvezi s staranjem poudarja, da je potrebno **celovito izkoristiti potencial in strokovno znanje oseb vseh starosti ob priznavanju prednosti z leti pridobljenih izkušenj**⁹. V državi, ki je ob privatizaciji javnega premoženja izgubila smernice in zašla v korupcijo in zlorabo pravne

⁹ Mednarodni načrt ukrepov v zvezi s staranjem, Madrid, 2002, Priporočila za ukrepe, Prednostna usmeritev I: Starejši in razvoj. Vprašanje 4 Dostop do znanja, izobraževanja in usposabljanja. 2. cilj

države, bi lahko starejši strokovnjaki z urejenim socialnim statusom kot nadzorniki veliko pripomogli k uveljavljanju pravil pravne države. To smo slovenski seniorji dokazali z ustavitvijo korupcije v Vzajemni leta 2010 (Zupanič 2010), ko smo skupaj s predstavniki sindikatov prevzeli nadzor nad delom zavarovalnice, žal le za eno leto, saj so politične stranke s spremembo zakona o vzajemnih zavarovalnicah starejšim praktično onemogočile zastopstvo v nadzornem svetu zavarovalnice.

Upokojeni strokovnjaki so lahko odlični mentorji začetnikom. Kot smo že navedli, na področju socialnega dela to ni mogoče, je pa nerazumno, diskriminatorno do upokojenih strokovnjakov in neracionalno.

V sodobni Sloveniji so sveti zavodov domena političnih strank, kar je nedopustno in neracionalno, saj se večina strokovnjakov, zlasti med starejšimi, ne vključuje v politične stranke, veliko starejših pa so politične stranke s položajev, kjer so lahko odločali, odstranile.

Upokojeni strokovnjaki so najbolj kompetentni predstavniki starejših v svetih javnih zavodov, ki delajo na področju starejših. Slovenskim seniorjem je leta 2009 uspelo, da smo imeli svoje predstavnike v Kadrovske akreditacijskem svetu za področje socialnega varstva, kar nam je omogočilo, da smo uspeli pri imenovanju starejših, upokojenih strokovnjakov v svete domov za starejše in centrov za socialno delo, kar je za kakovost dela teh zavodov nujno. Z menjavo vlade je ta pobuda ugasnila. Zdaj gre kadrovanje po starem, torej po preferencah političnih strank.

Zmanjševanje revščine med starejšimi¹⁰

Starejši, med njimi zlasti starejše zenske, sodijo med z revščino najbolj ogrožene prebivalce Slovenije. Toliko opevana mati v slovenski kulturi in veri je zaničevana že prej, saj gospodinsko delo celo po statističnih merilih ni delo (ob brezposelnih in upokojenih sodijo gospodinje in kmetice pod 'druge neaktivne ženske') (Intihar 2014). Na starost pa so načrtovalci slovenske bodočnosti v zadnjih dvajsetih letih na njih popolnoma pozabili. Kronske dokaz za to je ukinitve državne pokojnine in omejitev pogojev za varstveni dodatek (Zakon o socialnovarstvenih prejemkih ULRS št. 61/2010 in Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev ULRS št. 62/2010).

Prag tveganja revščine za enočlansko gospodinjstvo v Sloveniji je za leto 2014 znašal 593 eur, za dvočlansko gospodinjstvo brez otrok pa 890 eur na mesec (Intihar 2014).

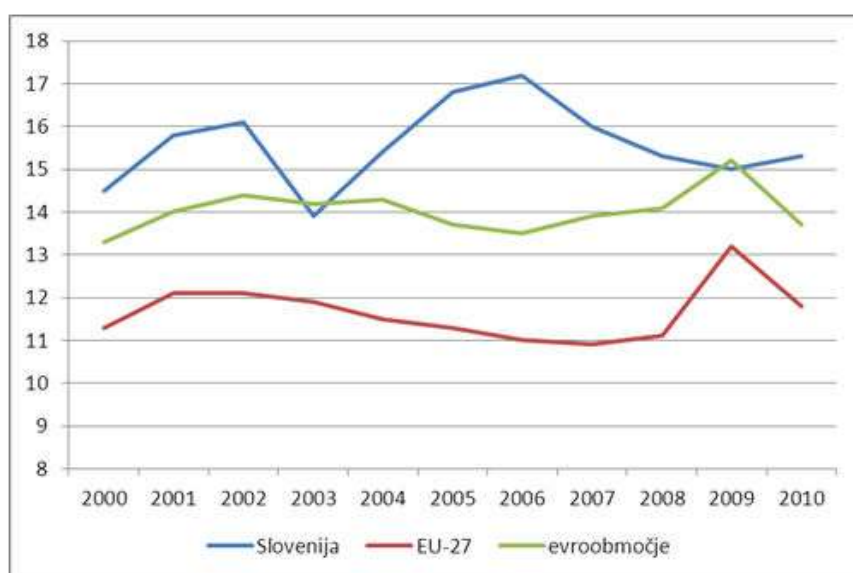
3.121 starostnih upokojencev v Sloveniji ima manj kot 200 eur pokojnine, 10.234 pokojnino med 200 in 300 eur, 21.123 pokojnino med 300 in 400 eur, 71.313 pokojnino med 400 in 500 eur in 68.493 pokojnino od 500 do 600 eur, kar je skoraj polovica starostnih upokojencev (47 %). Vseh upokojencev, ki imajo pokojnino nižjo od praga revščine za enočlansko gospodinjstvo (tudi invalidi in družinski ter vdovski upokojenci) pa je kar 296.540. Polovica starejših od 69 let živi samih, od teh je 80% žensk (Zveza društev upokojencev 2015). Stopnja tveganja revščine za dvočlansko gospodinjstvo je bila leta 2014 890 eur dohodka mesečno. Ker ima zelo veliko upokojencev pokojnine nižje od 445 eur, se je znašlo v stiski tudi mnogo upokojenih parov. V paru še vedno živi 50 % starejših od 69 let (Zveza društev upokojencev 2015). Pri oceni revščine je treba upoštevati tudi, da je pri ljudeh z nizko

¹⁰ Mednarodni načrt ukrepov v zvezi s staranjem, Madrid, 2002, Priporočila za ukrepe, Prednostna usmeritev I: Starejši in razvoj. Vprašanje 6 Zatiranje revščine. 2. cilj

pokojnino večja verjetnost, da imajo brezposelne in slabo plačane otroke, saj je ena od determinant pokojninskega dohodka tudi izobrazba.

Posebej je treba poudariti, da za veliko število upokojencev v Sloveniji pomeni pokojnina edini dohodek, saj pred letom 1991 ni bilo drugih pokojninskih skladov (razen obrtnikov), kjer bi lahko prebivalci vplačevali dodatno pokojninsko zavarovanje. Med prebivalci z nizkimi pokojninami so imeli dodatno premoženje (praviloma v nepremičninah) le obrtniki in kmetje. Ker so otroci kmetovanje opuščali, ostajajo ostareli kmetje z nizkimi pokojninami in nepremičninami, ki jih marsikje ni moč prodati, v vedno hujših stiskah. Stiska se zaradi neusklajevanja pokojnin povečuje tudi med upokojenci, ki so imeli nizke plače, in med invalidsko upokojenimi, katerih edini dohodek je pokojnina. Slovenija je sicer po stopnji varčevanja gospodinjstev na četrtem mestu v EU (Eurostat 2013) (slika 6). Po 6 letih recesije je vprašanje, koliko prihrankov je družinam z nizkimi dohodki in brezposelnimi še ostalo.

Slika 6: **Bruto stopnja varčevanja gospodinjstev, Slovenija in EU, 2000–2010 (v %)**

Vir: Slovenija - SURS, EU-27 in evrsko območje – Eurostat.

Revščina starejših, bolnih in invalidnih pomeni ogroženost cele družine, saj morajo povečane stroške staršev zaradi zdravstvene in socialne nege v veliki meri nositi njihovi otroci. Relativna stopnja tveganja revščine oseb z dohodki brez socialnih transferjev se je v letu 2013 v Sloveniji povzpela od 25,3 % na 42,3 %, če štejemo med dohodke tudi pokojnine (Intihar 2014). Relativna stopnja tveganja revščine za gospodinjstva brez delovno aktivnih in vzdrževanih članov je bila leta 2013 29,1 %, kar pomeni, da je 29 % gospodinjstev upokojencev ogroženih z revščino. 27 % starejših od 69 let (75.679) živi samih (ZSRS 2014), 80 % (60.619) je žensk. Če seštejemo vse dejavnike, ki v Sloveniji povečujejo revščino starejših (spol, starost, enočlansko gospodinjstvo, najemniško stanovanje in dejstvo, da je veliko družin brezposelnih odvisnih tudi od pokojnin starih staršev), lahko pričakujemo, da se je znašlo veliko starejših v hudi stiski. Ženske imajo v povprečju nižjo pokojnino kot moški, z naraščanjem starosti jih vedno več živi samih in zato sodijo med najbolj ogrožene članice naše družbe (tabela 9).

Slovenija se sooča še z enim fenomenom dolgožive družbe: ni več redkost, da morajo za ostarele starše z nizkimi pokojninami skrbeti že upokojeni otroci, ki se tudi otepajo z nizkimi pokojninami. Če

se take družine soočijo še z brezposelnostjo, je krog revščine, iz katere ni izhoda, zaključen. Žal ukrepi, ki smo jim priča v zadnjih dvajsetih letih kažejo, da je načrtno razslojevanje prebivalstva cilj novodobne politično gospodarske elite.

Sprememba gospodarsko političnega sistema je prinesla tudi načrtno zniževanje n ravni socialne države. Leta 2010 je bila Slovenija na vrhu spodnje tretjine članic EU po proračunski porabi za socialno varstvo na glavo prebivalstva (4.310,2 eur) in 15-ta članica po odstotku BDP, namenjenem socialnemu varstvu (24.8 %), pod povprečjem EU 27 (29,4 %) (Eurostat 2013). Po prispevku za socialno varstvo se Slovenija uvršča med 6 držav, ki dajejo najnižji odstotek državnega proračuna za socialno varstvo (33,2 %, EU 27 39,8 %), sodi med spodnje štiri države EU po prispevku delodajalcev za socialno varstvo (Slovenija 26.3 %, EU 27 36,3 %) in je prva država v EU po prispevku socialno ogroženih oseb samih (protected persons) (38,2 %, EU 27 20,1 %).

Leta 2000 je bila uvedena državna pokojnina, ki jo je leta 2005 uživalo 17.178 prebivalcev Slovenije, ki niso bili nikoli zaposleni. S 1. 1. 2012 je bila državna pokojnina ukinjena, od tedaj naprej lahko revni starejši zaprosijo za varstveni dodatek pod določenimi pogoji. To je korak nazaj v razvoju moderne demokratične države, saj je država z uvedbo državne pokojnine gospodinjam in kmeticam prvič priznala njihovo aktivno participacijo v družbi.

S spremenjeno socialno zakonodajo je šla država še dlje (Inštitut za socialno varstvo 2013). Pred uvedbo nove zakonodaje so bili do varstvenega dodatka, ki je bil pred tem mesečni denarni dodatek k pokojnini, upravičeni uživalci starostne, invalidske, vdovske in družinske pokojnine s stalnim prebivališčem v RS, katerih pokojnina ni dosegla mejnega zneska (81,6 % od najnižje pokojninske osnove), če skupaj z družinskimi člani niso imeli drugih dohodkov in premoženja, ki bi zadoščali za preživetje. Po novi zakonodaji postaja varstveni dodatek socialnovarstveni prejemek, kar pomeni, da je podvržen zaznambi prepovedi odtujitve in obremenitve nepremičnine in omejitvi pri dedovanju. Do njega so upravičene osebe, ki so trajno nezmožne za delo ali so starejše od 63 (ženske) oziroma 65 let (moški). Varstveni dodatek so izgubili tudi vsi upravičenci, ki so v institucionalnem varstvu. Za odmero varstvenega dodatka se upošteva vse premoženje in nepremično premoženje, tudi prihranki in osebna vozila.

Zakona sta drastično posegla v kakovost življenja upokojencev z nizkimi pokojninami. Letni izdatek za varstveni dodatek se je v letu 2012 zmanjšal za več kot 35 milijonov evrov, na 29 % višine izdatka v letu 2011. Ta znesek pomeni veliko za tiste, ki so varstveni dodatek izgubili, in zelo malo za državo, ki prebivalstvu jemlje milijarde za reševanje privatnih dolgov bank. Povprečni znesek varstvenega dodatka se je sicer zvišal od 93,99 eur na 134, 53 eur, število prejemnikov pa se je znižalo od 46.752 v letu 2011 na 10.386 v letu 2012, torej na 22 % upravičencev iz leta 2011. Med upravičenci, mlajšimi od 65 let (moški) oz. od 63 let (ženske), je izgubilo varstveni dodatek po novi zakonodaji 13.155 oseb (77,2 % upravičencev iz leta 2011), med starejšimi pa 19.371 oseb (67,9 %). Pravico do varstvenega dodatka so izgubili prejemniki družinskih in vdovskih pokojnin. Tudi ob teh zakonskih spremembah so najbolj prizadete ženske, ki niso bile nikoli zaposlene, torej gospodinje. Njihov materialni položaj socialni delavci izpostavljajo kot posebej zaskrbljujoč.

S spremembo socialne zakonodaje se je država lotila varčevanja pri najrevnejših prebivalcih Slovenije, kar je nedopustno in predstavlja resno kršitev osnovnih človekovih pravic tega sloja prebivalstva. Posegla je v obupna prizadevanja številnih starejših z nizkimi pokojninami, da bi privarčevali sredstva za pogreb in s temi stroški ne bi obremenjevali svojih potomcev. O tem, ali bo starejša oseba

upravičena do varstvenega dodatka, je odločal prihranek na bančnem računu, višji od 500 eur! Posegla je v krhko in mnogokrat trdo preskušano razmerje med onemoglimi starejšimi in njihovimi neformalnimi negovalci, saj je postal varstveni dodatek podvržen zaznambi prepovedi odtujitve in obremenitve nepremičnine in omejitvi pri dedovanju. Mnogo starejših se je odpovedalo varstvenemu dodatku pod pritiskom svojih otrok ali pa prostovoljno, da so otrokom ohranili nepremičnino, stanovanje, hišo ali kos zemlje, ali pa še bolj racionalno, da bi si zagotovili pomoč svojcev, ko bodo obnemogli. S tem se je mnogim starejšim, katerih otroci so se znašli v primežu brezposelnosti ali nizkih osebnih dohodkov, bistveno poslabšala kakovost življenja, saj jim osiromašeni otroci ne morejo nadomestiti izpadlega dohodka od varstvenega dodatka.

Zaščita dohodka, socialno varstvo in zavarovanje ter preprečevanje revščine¹¹

Pokojninski sklad, njegovo polnjenje in praznjenje, je v sodobni Sloveniji večna tarča politikov in gospodarstvenikov. Med ukrepi, ki so dolgoročno prizadeli pokojninski sistem in s tem kakovost življenja starejših, je bilo znižanje prispevka delodajalcev za pokojnine na polovico, kar uvršča Slovenijo med države EU z najnižjim prispevkom delodajalcev za pokojnine (Eurostat 2013). Zakon je bil sprejet leta 1996 z namenom omogočiti delodajalcem povečanje števila delovnih mest. Učinek je bil obraten od pričakovanega. Višali so se prihodki vodstvenih kadrov, povečevala pa se je brezposelnost. V popisu prebivalstva leta 1991 je 66.977 prebivalcev izjavilo, da so brezposelni, v popisu leta 2002 pa dvakrat več - 130.774. Leta 2011 je bilo na Zavodu za zaposlovanje prijavljenih 108.793 brezposelnih, leta 2012 114.166 in leta 2013 119.307 (Statistični urad RS 2015). V istem zakonu se država zavezuje, da bo primanjkljaje, ki bodo nastali zaradi tega ukrepa, pokrival državni proračun. Sedaj, ko je gospodarsko politična elita z nesmotrnim in korupcijskim delovanjem državni proračun izpraznila, posledice nosi prebivalstvo, med njimi polovica upokojencev, ki se je znašla na robu ali pa že pod pragom preživetja.

Stanje pokojninske blagajne sta poslabšala še tiho dovoljena nedisciplina odvajanja prispevkov podjetij in množični načrtovani propad podjetij. Na priporočilo Računskega sodišča RS je ZPIZ v svojih poslovnih knjigah šele leta 2013 prvič evidentiral neplačane prispevke za PIZ, ki so 31. 12. 2013 znašali 309.450.816 evrov! (Letno poročilo Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje 2014).

Drastičen padec števila zaposlenih in s tem padec količine prispevkov za pokojninsko blagajno (in reševanje socialne države s predčasnim upokojevanjem) sta tudi pomembna dejavnika, ki znižujeta stabilnost pokojninske blagajne. Podatki kažejo, da se je povprečno število zavarovancev leta 2014 v primerjavi z letom 2013 zmanjšalo za 0,2 % odstotka na 831.839. Povprečno število upokojencev iz obveznega zavarovanja pa se je v letu 2014 povečalo za 1,1 odstotka na 608.885. Razmerje med povprečnim številom zavarovancev in upokojencev iz obveznega zavarovanja se je znižalo na 1,37 %, kar je najbolj neugodno do sedaj, vendar manjše kot v letu 2013 (Letno poročilo Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje 2014).

Gospodarsko politična elita je uspela z različnimi ukrepi v 22 letih tako znižati pokojnine, da se je polovica upokojencev znašla na robu revščine. Ker je pri upokojencih z nizko pokojnino veliko večja verjetnost, da so tudi njihovi otroci brezposelni ali pa slabo plačani, s tem tisti, ki vodijo sodobno Slovenijo, ogrožajo kakovost življenja že vsaj tretjini slovenskih družin. Realna vrednost pokojnin se je

¹¹ Mednarodni načrt ukrepov v zvezi s staranjem, Madrid, 2002, Priporočila za ukrepe, Prednostna usmeritev I: Starejši in razvoj. Vprašanje 7 Zaščita dohodka, socialno varstvo in zavarovanje ter preprečevanje revščine

znižala peto leto zapored. Tako se je v letu 2014 znižala za 0,4 %, v letu 2013 za 1,9 %, v letu 2012 za 3,5 %, v letu 2011 za 1,4 % in v letu 2010 za 0,7 %.

Razmerje med povprečno plačo in povprečno pokojnino se znižuje že od leta 1992, ko je bilo 78,4 % za starostne in 71 % za invalidske pokojnine. Razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo se je v letu 2014 znižalo na 56,1 % (leta 2013 56,6 %), razmerje med povprečno starostno pokojnino in povprečno plačo pa na 61,0 % (leta 2013 61,7 %).

Pokojnine se nominalno in dejansko znižujejo že od leta 2010. V tem času so se znižale za 6,5 %. Interventni zakoni v letih 2010 in 2011 so prinesli omejevanje usklajevanja pokojnin. Pokojnine in drugi prejemki se v letu 2014 niso uskladili, saj je ZIPRS1415, ki se je začel uporabljati 1. 1. 2014, določil, da se pokojnine in drugi prejemki, ki se usklajujejo kot pokojnine, ne glede na določbe ZPIZ-2 do 31. 12. 2015 ne uskladijo. Vse to je skupaj z učinki v preteklih letih sprejetih ukrepov, namenjenih omejevanju usklajevanja pokojnin, še dodatno vplivalo na poslabšanje gmotnega položaja uživalcev pokojnin in drugih prejemkov. Povprečna neto starostna pokojnina je znašala 613,13 evra, kar je 0,4 odstotka manj kot v letu 2013 (Letno poročilo Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje 2014).

Dve novi pokojninski reformi sta novim upokojemcem prinesli bistveno nižje pokojnine od prejšnjih generacij, kar ustvarja med starejšimi nov sloj siromašnih in socialno izključenih. Ekonomska recesija je prinesla še dva nova ukrepa, ki znižujeta ekonomski položaj starejših. Leta 2012 je bil ukinjen letni dodatek za rekreacijo vsem upokojemcem s pokojnino, višjo od 622 eur, dobitniki dodatka pa so bili po višini dobljenega dodatka razdeljeni v tri kategorije. Ob tem je treba upoštevati, da imajo letni dodatek vsi zaposleni in da je bil zaradi prehitrega zniževanja pokojnin letni dodatek za upokojene uveden kot korektiv. Z nasprotovanjem sindikatov letnemu dodatku za upokojece mlajše generacije jasno kažejo upokojemcem, da so državljani drugega reda (pogojevanje znižanja osebnih dohodkov javnih delavcev z ukinitvijo letnega dodatka za pokojnine 2014).

Podobe o staranju ¹²

»Priznavanje avtoritete, modrosti, dostojanstva in samoobvladovanja, lastnosti, ki jih človek pridobi z življenjskimi izkušnjami, je samoumeven izraz spoštovanja do starejših skozi zgodovino. Te vrednote se v nekaterih družbah pogosto ne upoštevajo, starejši pa so po krivici prikazani kot povzročitelji obremenitve za gospodarstvo zaradi njihove naraščajoče potrebe po zdravstvenem varstvu in podpornih storitvah« so zapisali strokovnjaki OZN v tem poglavju.

Podobo o starejših v Sloveniji zelo plastično prikazuje članek Marjana Jarkoviča v Delu z dne 21. 11. 2014 (Jarkovič 2014- slika 7).

¹² Mednarodni načrt ukrepov v zvezi s staranjem, Madrid, 2002, Priporočila za ukrepe, Prednostna usmeritev III: Zagotavljanje spodbudnih okolij Vprašanje 4

Slika 7 Članek Marjana Jarkoviča (Ni vse zlato, kar se (s podpisi) sveti)

Avtor se norčuje iz predlagateljev Zakona o spremembi zakona o volitvah v Državni zbor. Bolj kot članek sam, je ilustrativna slika nad člankom, ki prikazuje staro ženico s palico v roki. Premajhna občutljivost in, lahko bi rekli, zaostajanje za časom, do starejših med slovenskimi raziskovalci, strokovnjaki, politiki in mediji, ki smo ji priča na vsakem koraku, ima seveda močan vpliv na mlade, zlasti v letih krize, ko je tako težko najti primerno plačano delo.

V post socialistični Sloveniji ima ta pojav še dva dodatna vzroka. Starejši so novim generacijam prikazovani kot kreatorji zločinskega režima, kar je načrtno početje za opravičevanje nenadzorovane privatizacije skupnega premoženja. S prikazovanjem pokojnin, ki obremenjujejo mlade, ker jim jemljejo del zaslužka, pa skušajo zavarovalnice in njihovi lobisti pridobiti mlade v privatna pokojninska zavarovanja.

K odnosu mlajših generacij do starejših dosti pripomorejo strokovnjaki različnih ved. Zdravstveni delavci vidijo v starejših samo bolnike, socialni delavci vidijo starejše le kot tiste, ki potrebujejo varstvo (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije 2006), statistiki imenujejo gospodinjstva starejših kot »gospodinjstva brez delovno aktivnih članov, gospodinjstva z nizko delovno intenzivnostjo« in starejše ženske kot »upokojene ženske in druge neaktivne ženske« (Intihar 2014).

V mednarodni statistiki je pomembna spremenljivka »old age dependency ratio (koeficient starostne odvisnosti starih)«. Tudi ta izraz bo treba spremeniti, saj starejši v veliki večini niso odvisni od mlajših generacij.

V strokovnem svetu in medijih zelo radi uporabljajo izraz »starostniki« in s tem označujejo vse starejše od 64 let. Pri tem se ne zavedajo (strokovnjaki in raziskovalci!), da gre za izjemno pestro skupino s starostnim razponom 40 let.

V slovenski državni statistiki upokojenci postanejo homogena skupina ne glede na to, koliko so izobraženi, kaj so opravljali v času zaposlenosti in koliko premoženja imajo.

Gospodarska elita v Sloveniji vidi upokojence le kot tiste, ki (neupravičeno) načenjajo državni proračun (Zakon za uravnoteženje javnih financ ULRS št. 40/12). Vedno znova slišimo in beremo o upokojencih, ki »niso nikoli delali« (Pop TV 2012, 23. marec) – odveč je govoriti, da večina invalidsko upokojenih ni kriva za svojo invalidnost, da množica prisilno upokojenih ni želela iti v pokoj, da je bil množični odhod v pokoj v zadnjih dvajsetih letih beg pred brezposelnostjo in da je država nekaterim poklicem in skupinam iz različnih razlogov sama namenila beneficiran staž oz. boljše pokojnine. Strokovnjaki socialne stroke se kljub opozorilom predstavnikov starejših trmasto držijo strokovnih terminov, ki slabšalno označujejo starejše. Ko smo jih opozorili, da izraz »varstvo starejših« ni primeren, saj potrebuje varstvo oz. oskrbo le od 13 do 15 odstotkov starejših, so se zaprli v svojo stroko, češ da je to strokovni izraz. Tu se postavlja vprašanje, ali se mora stroka prilagajati ciljnim skupinam ali ciljne skupine stroki.

Patronizirajoči odnos do starejših v socialni stroki še vedno prevladuje. V domovih za starejše, kjer delo ni lahko, pride pogosto do nasilja nad starejšimi. Država dovoljuje, da ocene o kakovosti življenja starejših izdelujejo kar sami delavci teh ustanov, namesto da bi omogočila periodično raziskavo o kakovosti življenja v domovih za starejše, kjer delavci domov kot anketarji ne bi bili vključeni. Zelo zanimive so ugotovitve varuhinje človekovih pravic, katere sodelavci obiskujejo domove za starejše in ocenjujejo delo z ljudmi s težavami v duševnem zdravju (Varuh človekovih pravic 2013).

Sodobna družba je najbolj krivična do gospodinj, ki so ključne za kakovost življenja v družini, pa jih mnogi, tudi njihovi vrstniki, jemljejo kot tiste, ki si ne zaslužijo pokojnine, »saj niso nikoli delale«.

3.3. Povzetek analize odnosa do starejših v slovenski družbi

Položaj starejših v slovenski družbi se slabša. Starejše močno prizadeva odnos politikov, stroke in medijev do staranja in starejših, do preteklega in sedanjega prispevka starejših k funkcioniranju družbe. Načrtovalci razvoja ne znajo izkoristiti njihovega znanja, izkušenj in modrosti, niso pripravljeni prisluhniti pripombam, opominom in svarilom starejših strokovnjakov, z zniževanjem pokojnin njih pehajo v revščino in odvisnost od finančne pomoči potomcev in države. Ob tem so hkrati zvišali prag za socialno podporo ljudem v socialnih stiskah. Z ne dovolj premišljenimi ukrepi pri zaposlovanju in prezgodnjem upokojevanju, z opuščanjem nadzora nad vplačevanjem prispevkov in s pehanjem nezaposlenih in prezgodaj upokojenih na sivi trg dela, so ogrozili pokojninski sklad. Z nenadzorovano, divjo privatizacijo zdravstva se zmanjšuje dostopnost zdravstvenega varstva za starejše. 80% prebivalcev domov za starejše ne zmore plačevati stroškov bivanja v domskem varstvu, ob veliki brezposelnosti otrok in vnukov starejši zapuščajo domove za starejše in se vračajo domov v oskrbo s pritiski tržne ekonomije preobremenjenim svojcem. Kot se širijo vesti, bo država med drugimi varčevalnimi ukrepi znižala tudi prispevek občinam za oskrbo na domu. Zato ni presenetljivo, da se je Slovenija leta 2014 znašla med šestimi najslabšimi članicami EU ob izračunu indeksa aktivnega staranja (Active Ageing Index 2014-2015).

Slovenija je na zadnjem, 28. mestu po zaposlenosti starejših med 55. in 75. letom starosti. Eden prvih ukrepov novodobnih »demokratskih« podjetnikov je bilo odpuščanje delavcev. Država je reševala visoko brezposelnost z množičnim prezgodnjim upokojevanjem. Delavci po 50. letu so postali za novo kapitalsko elito predragi in neuporabni – izobraževalni programi za menedžerje o delu s starejšimi delavci tistih, ki so hoteli na hitro obogateti in so s tem izmzgali podjetja, niso pritegnili. Delavce, starejše od 50 let, so na različne načine upokojevali. Pokojninske reforme, ki so prinašale daljšo delovno dobo in manjše pokojnine, so bile tretji vzrok za prezgodnje upokojevanje. Še vedno se soočamo s pravim paradoksom v slovenski družbi. Politiki podaljšujejo dobo zaposlenosti, ne da bi organizirali načrtna izobraževanja starejših delavcev in menedžerjev, delodajalci pa brezobzirno spravljajo starejše delavce na zavod za zaposlovanje, ker so menda za njih predragi.

Po participaciji starejših v družbi je Slovenija na 17. mestu v EU. Starejši so premalo zastopani v Državnem zboru, niso zastopani v Državnem svetu, nikakor ne morejo priti v socialno ekonomski svet RS, premalo so zastopani tudi v lokalnih političnih telesih.

Pomembna participacija starejših v pomoči mlajšim generacijam se zdi politikom sama po sebi umevna in nikomur v vladi, strokovnih in raziskovalnih institucijah ne pride na misel, da bi izračunali ekonomsko vrednost te pomoči.

V mednarodnem prostoru se pod tem poglavjem pogosto omenja prostovoljstvo starejših. Država Slovenija še nima pozitivnega in stimulatívnega odnosa do prostovoljstva starejših, kar bo treba v dolgoživi družbi v korist vseh generacij nujno spremeniti. Evropsko povprečje za starejše od 50 let je 20% (GHK 2010). V Zvezi društev upokojencev Slovenije, največji NVO v Sloveniji, celo leto deluje prostovoljno 10 % članstva.

Po pokazatelju neodvisnega, zdravega in varnega življenja je Slovenija na 9. mestu v EU. V izračun tega kazalca sodijo rekreacija, dostop do zdravstvenega varstva, neodvisno življenje, finančna varnost (relativni srednji dohodek starejših od 64 let v primerjavi z mlajšimi od 65 let, tveganje revščine za starejše in stopnja hude materialne prikrajšanosti), varno okolje in doživljenjsko učenje. Morda ta pokazatelj uvršča Slovenijo med najbolj razvite evropske dežele po tem, da 75 % starejših od 69 let živi v lastnih gospodinjstvih ali pa dejstvo, da imajo praktično vsi pokojnine, da živijo v relativno varni državi in da jih ima 90 % v lasti hišo ali stanovanje.

Indikator o možnostih za aktivno staranje Slovenijo uvršča v spodnjo polovico EU članic, na 20. mesto. Sem sodijo pričakovano trajanje življenja pri 55. letih starosti, pričakovana leta zdravega življenja pri 55. letih, duševno zdravje, uporaba IKT tehnologije in izobrazba. Pred Slovenijo sta tudi Hrvaška in Bolgarija.

Slabšanje položaja starejših v Sloveniji in nezavidljivo mesto, ki ga imajo starejši v Sloveniji po izračunu indeksa aktivnega staranja v Evropski uniji, terjata izdelavo strategije za spremembo odnosa mlajših generacij do starejših, za večje upoštevanje njihove vloge v družbi in za večjo, produktivnejšo participacijo seniorjev v slovenski družbi.

4. Pregled strateških dokumentov o aktivnem staranju izbranih držav

Analizirali smo strateške dokumente 8 držav (Avstralije, Avstrije, Finske, Irske, Kanade, Nemčije, Nove Zelandije in Švice. Zaradi prevelikega obsega so prikazani kratki povzetki 4 evropskih držav. Vsi ti dokumenti vsebujejo zelo jasno izražene cilje strategije.

ŠVICA (2001)

V dokumentu »**Starejši – generacija z bodočnostjo**« (Seifert in Höpflinger 2001) – napisali so jo strokovnjaki nevladne organizacije Pro senektute (švicarski strokovnjaki razpravljajo, kaj prinaša dolgoživa družba).

Več starejših, manj mlajših: kako se bo obneslo?

- Starejši so danes bolj zdravi in bolj samostojni kot generacije pred njimi – to je razvojni potencial za družbo.
- Možnosti za dolgo in izpolnjeno življenje so v današnjem času enormno narasle.

Kaj je to dolgoživa družba?

- Starost je najmlajša življenjska doba, o kateri še ne vemo dosti – vsaka nova generacija starejših je drugačna.
- Materialna varnost omogoča samostojno in dostojno življenje starejših.

Kako ostanem na starost zdrav? Ali je zdravje na starost vprašanje stroškov?

- Bolezen v starosti ni »usoda«.
- Na starost se je treba pripraviti. Kdor lahko sprejme svojo življenjsko zgodbo z vsemi vzponi in padci, gleda z upanjem v bodočnosti.
- Demografske spremembe bodo dvignile stroške zdravstva le za petino – drago je umiranje.
- Odgovor na vprašanje, kakšno diagnostiko in zdravljenje si lahko privoščimo, ne sme iti na račun starejših in umiranja.

Ali je socialno zavarovanje v nevarnosti?

Starostno zavarovanje in zavarovanje preživelih (Hinterlassene Versicherung) je najpomembnejši socialni program Švice..

Ali še imamo revščino med starejšimi?

- Ena najbogatejših dežel na Zemlji si lahko privošči primerno oskrbo bolnih in invalidnih, zato je potrebna samo politična volja.
- Četrtnina starejših, vključenih v starostno zavarovanje, ima nizek dohodek.
- Tudi pri starejšem prebivalstvu Švice so velike ekonomske razlike.

Kakšno bivališče potrebujemo na starost?

- 95 % starejših v starostni od 65 do 70 let živi v hišah prednikov, kar je dobro.
- Starejši ljudje morajo imeti taka stanovanja, da v njih lahko živijo sami, ko pridejo težave.
- V Švici obstoja veliko različnih možnih oblik bivanja za starejše.

Je migracija starejših nujnost?

- Danes obstoja nova vrsta migracije – migracije starejših. So izraz spremenjene samopodobe starejših.

Ali gredo ljudje na starost v domove za starejše?

- Manj kot četrtina starejših od 80 let v Švici živi v domovih za starejše.

Ali ogroža starost osamljenost?

- Kakovostna ambulantna služba veliko prispeva k samostojnemu življenju starejših.

Ali imamo medgeneracijsko vojno?

- Tudi v Švici ne drži tako priljubljena teza med strokovnjaki, da družina razpada.
- Nacionalni razvojni program na temo staranje kaže v Švici izjemno harmonično sliko medsebojnega sodelovanja.

Kako lahko ostane človek na starost del skupnosti?

- 80 % starejših od 80 let v Švici je vključenih v eno od mrež medsebojne pomoči. Število starejših, ki nudijo pomoč, je v Švici večje kot število tistih, ki pomoč dobijo.

Več prostovoljstva v starejših letih?

- 22 % vseh mlajših upokojencev je v Švici pripravljenih delati prostovoljno.
- Pomoč in socialna angažiranost starejših je pogosto neorganizirana, zato je podcenjena.

So starejši res konservativni? Podobe o staranju

Mnogi starejši so popolnoma sposobni dobro voditi svoje življenje.

VELIKA BRITANIJA 2009

Vlada Gordona Browna je leta 2009 izdala že drugi program aktivnega in zdravega staranja z nazivom Gradimo družbo za vse starosti (HM Government 2009).

V uvodu je predsednik vlade Gordon Brown poudaril, da mora družba v Veliki Britaniji sprejeti spremembe, da si bodo starejši lahko izbirali, kako dolgo bodo delali, da bodo imeli dostop do zdravstvenega varstva, da bodo lahko dlje živeli kakovostno in da se bodo lahko vključevali v življenje lokalne skupnosti.

Delajo radikalno spremembo pokojninskega sistema, ki bo zagotovil, da ne bo noben upokojenec imel manj kot 705 eur mesečnega prihodka. Načrtujejo spremembo starosti ob upokojevanju.

Podatki nakazujejo, da bi podaljšana delovna doba, neobremenjena s predsodki o starosti, državi lahko prinesla velik gospodarski uspeh in ekonomsko rast. Izkoristiti morajo vse človeške potenciale ne glede na starost, če si hočejo zagotoviti varno ekonomsko bodočnost. Treba bo opustiti stereotipe o starejših in se soočiti s predstavami, kaj pomeni staranje.

Družbo za vse starosti lahko zgradijo le s skupnimi močmi posameznikov, družine, lokalne skupnosti, vladnih in nevladnih organizacij in gospodarstva.

Uvodne besede so napisali tudi ministrica za pokojnine in starajočo se družbo, minister za zdravstvo in minister za lokalno samoupravo.

Dokument začenjajo s poglavjem

1. Izboljšanje življenja v starosti

Britanci se že od leta 1997 trudijo izboljšati kakovost življenja starejših. Prvič so dosegli, da upokojenci niso najbolj ogroženi z revščino. Starejši lahko delajo dlje, so najhitreje rastoča skupina delavcev. Več kot 1,3 milijona ljudi dela v starosti, ki je presegla starost za državno pokojnino.

2. Izziv za družbo in vizija za bodočnost

Potrebne bodo kulturne spremembe, da bodo lahko zgradili družbo za vse starosti. Pripravili so zakon o enakosti (Equality Bill), ki bo odpravil starostno diskriminacijo v servisnih dejavnostih. Dve pokojninski reformi sta omogočili pravično in lažje varčevanje za starost, pripravljajo zeleno knjigo o potrebah po negi starejših. Seveda pa zakoni sami ne bodo mogli izboljšati položaja starejših. Potreben je premik v družbenem odnosu do starosti, saj starost ne sme biti več sprejeta kot odvisnost in izključenost.

3. Naj bo starost taka, kot jo želite

Za kakovostno starost sta zelo pomembna dobro načrtovanje in priprava na starost. Britanci so pripravili interaktivni program »one stop shop«, ki bol ljudem srednjih let pomagal sprejemati odločitve o finančnih zadevah in zdravstvenih problemih.

Pripravili so paket »Aktiven pri šestdesetih«, ki vsebuje vrsto informacij o možnostih zdravega in aktivnega staranja, kot n.pr. brezplačno plavanje, ki so ga v Veliki Britaniji omogočili starejšim leta 2009, ali pa brezplačni prevozi v mestnem prometu. Razmišljajo o uvedbi pametne kartice all-in-one-card, ki bo omogočila starejšim dostop do različnih programov v lokalni skupnosti. Starejšim bodo omogočili veliko programov doživljenjskega učenja, kot je npr. odprtje praznih trgovskih prostorov na prometnih ulicah za izobraževalne dogodke.

4. Starejši so jedro družine

Načrtujejo zeleno knjigo o družinah in zvezah, kjer bodo iskali metode, kako bolj podpreti družinske člane, da bi se lahko različne generacije več družile med seboj. Ljudem v oskrbovanih stanovanjih bodo nudili IKT tečaje. Za neformalne negovalce bodo pripravili tečaje in jim nudili svetovalce, ki bodo svetovali v individualnih primerih. Leta 2009 so načrtovali tudi srečanje starih staršev (grand parents summit), kjer se bodo pogovarjali o spremenjeni vlogi starih staršev in kakšno posebno pomoč potrebujejo, zlasti t.i. sendvič generacija, ki skrbi tako za otroke kot za starše.

5. Prispevek starejših v gospodarstvu

Vsem, ki želijo delati dlje, kot je starost upokojitve, bodo to omogočili, ob tem pa bodo promovirali fleksibilne možnosti izobraževanja gospodarstvenikov za delo s starejšimi delavci in starejše delavce. Ekspertna skupina za inovacije in rast bo pomagala iskati gospodarske možnosti za vključevanje starejših delavcev in promovirala starosti primeren dizajn in servisne dejavnosti.

6. Izboljšati finančno podporo

Z novo pokojninsko reformo bodo zmanjšali neenakosti v pokojninah. Ponovno bodo uvedli povezavo med državno pokojnino in varčevanjem. Veliko pričakujejo od uvedbe privatnih zavarovanj. Še vedno pa bo morala vlada poskrbeti za socialne dodatke ljudem z najnižjimi pokojninami.

7. Boljša javna servisna služba v starosti

Družba za vse starosti bo morala prepoznati potrebe starejših in glede na njihove potrebe preurediti javno servisno službo. Predvsem bo treba uvesti preventivne mere, ki rešujejo probleme, preden nastanejo, zato bodo pripravili Paket preventivnih zdravstvenih ukrepov, ki bodo vključevali skrb za noge, preprečevanje padcev, preprečevanje inkontinence, depresije in artritisa. Zelena knjiga o negi in oskrbi bo prinesla tudi novo vizijo bodoče socialne oskrbe in podpore.

Pripravili bodo program »Dober prostor za staranje« z nacionalnim soglasjem o promociji tem o staranju v lokalni skupnosti. Ustanovili bodo nov državni Svetovalni forum, ki bo svetoval ministrom o dodatnih korakih za izboljšanje kakovosti življenja in neodvisnosti v starosti.

8. Izgradnja lokalne skupnosti za vse starosti

Starejši ljudje pogosto držijo pokonci lokalne skupnosti s prostovoljnim delom, z nego svojcev in z aktivno vlogo v življenju soseske. Vlada VB bo pripravila 5,5 milijonov funtov vreden program »Medgeneracijsko sožitje«, ki ga bo izvajala po vsej državi s ciljem premagati stereotipe o starosti. Razmišljajo, kako bi med seboj pomešali starejše in mlajše generacije. Pripravljajo tudi Program vožnje za življenje, ki naj bi osvežil vozniške sposobnosti starejših voznikov.

9. S skupnimi močmi zgraditi družbo za vse starosti

Vsakdo se mora vključiti v aktivnosti za družbo vseh starosti, ker se vsi staramo. Vsakdo se bo moral soočiti z načrtovanjem za starost, pri tem pa mu mora pomagati družina, država in lokalna skupnost.

Pri vseh načrtovanih programih so navedli tudi konkretne zneske, ki jih bodo porabili za pripravo in izvedbo programov.

Ob pripravi dokumenta so imeli po celotni Veliki Britaniji široke razprave. Dokument predstavlja korak naprej pri uvajanju družbe za vse starosti.

Posebej so izdelali izvedbeni načrt, kjer so zapisali kako in kje bodo izvedli določen program.

Na podlagi enotne nacionalne vizije sta izdali svojo vizijo razvoja dolgožive države Wales (Staranje v Walesu 2013) (Welsh Local Government Association 2013) in Škotska (NHS Health Scotland 2014).

AVSTRIJA (2011)

V Avstriji so leta 2011 strokovnjaki Ministrstva za delo, socialno varstvo in varstvo potrošnikov pripravili dokument o zdravem in aktivnem staranju **Staranje in bodočnost, državni načrt za starejše ženske in moške** (Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz von Österreich 2013).

Ključni namen dokumenta je zagotoviti pravičnost v kakovosti življenja vsem prebivalcem, vzdrževati in izboljšati kakovost življenja starejših v Avstriji z zmanjšanjem razlik med različnimi skupinami prebivalstva in med starejšimi samimi ter z aktivacijo starejših.

Demografske spremembe ne prinašajo le političnih in družbenih izzivov, je zapisal v uvodu avstrijski minister za delo, socialne zadeve in zaščito potrošnikov Rudolf Hundstorfer, prinaša nove perspektive in možnosti, ki jih dosedanje družbe brez značilnosti dolgoživosti niso imele.

Uvodne besede k dokumentu sta napisala tudi predsednika dveh avstrijskih svetov starejših.

Področja, pomembna za življenje starejših, na katerih si morajo zastaviti ciljno strategijo, so po mnenju avstrijskih strokovnjakov naslednja:

1. Politična in družbena participacija starejših

Ključna poanta participacije starejših v socialnih, gospodarskih, kulturnih in političnih ustvarjalnih procesih in v procesih odločanja se mora v praksi pokazati z zasidranjem participacije starejših kot komponente politične kulture, pravijo avstrijski strokovnjaki. Glede na naraščajoče število aktivnih

starejših je nujno, da družba omogoči njihovo večjo udeležbo v prostovoljskih aktivnostih, da prevzamejo v dolgoživi družbi določene družbene naloge in odgovornosti.

2. Gospodarske razmere, socialna diferenciacija in pravičnost med generacijami

Tudi v Avstriji narašča neenakost med starejšimi. Materialna podlaga je poleg vseh socialnih in kulturnih dimenzij najpomembnejša za kakovost življenja. Za ocenjevanje pravične porazdelitve sredstev med generacijami je pomembno ugotoviti, koliko denarja gre od starejših, upokojenih, k mlajšim generacijam. O tem nimajo nobenih podatkov.

3. Starejši delavci in delo v starosti

Nihče še ni dokazal, da bi starejši delavci delali slabše kot mlajši. S staranjem družbe bo ob enakem številu delovne sile manj potrošnikov. Po oceni makroekonomistov bo največja težava demografskih sprememb padec števila za delo sposobnih. Z moderno tehnologijo bo to moč obvladovati. Zato je minimalna zahteva: zasidranje starostno in generacijsko enakopravnih delovnih pogojev (urniki, operativni postopki, organizacijske oblike) ter standardov in zdravja pri delu v praksi za vse generacije, za kar morajo poskrbeti tako delodajalci kot delojemalci. Ob tem bo najtežje premagati napačne predstave o sposobnostih starejših delavcev in predsodke proti njim. Minimalna zahteva je zasidranje starostno in generacijsko pravičnih delovnih pogojev in skrb za zdravje na delovnem mestu.

4. Promocija zdravja in stanje zdravja

Starosti ne smemo enačiti z boleznijo. Raziskave so pokazale, da imajo starejši posebne potrebe in probleme, na katere do sedaj nista dala zadovoljivih odgovorov ne zdravstveni ne socialni sistem. Delno je to moč pripisati pomanjkanju splošnih zdravnikov z dodatnimi geriatričnimi znanji, specialistov in negovalnega osebja. Bodoča politika promocije zdravja mora biti družbena politika. Promocija zdravja mora najti vire, ki so povezani z življenjskimi pogoji. Pomembna sprememba sistema in strategija socialnega vključevanja prebivalstva sta dve ključni programski ideji v Avstriji. Osnovna misel, ki ju povezuje, je razvoj individualnih in družbenih virov in potencialov, ki varujejo pred boleznimi, še preden se te pojavijo.

5. Vseživljenjsko izobraževanje

Možnost vseživljenjskega izobraževanja starejših je v Avstriji zelo neenakomerno razporejena. Zelo malo možnosti je na podeželju in v manjših mestih. Premalo je ponudbe medgeneracijskih programov IKT izobraževanja. Že dolgo zaznavajo pomanjkanje ponudb in slab dostop do izobraževanj o specifičnih potrebah starejših.

6. Vprašanja o staranju in položaju obeh spolov, posebej o položaju starejših žensk

Ekonomsko prikrajšane in slabše izobražene ženske se tudi v Avstriji soočajo z revščino in izolacijo, če živijo same. Raziskave vedno znova kažejo, da so ekonomsko slabše preskrbljene in manj izobražene ženske izpostavljen revščini, osamljenosti in bolezni. Pri ženskah lahko govorimo o družbeno proizvedeni neenakosti na celi življenjski poti.

7. Medgeneracijska razmerja in odnosi

V Avstriji že leta vedno znova postavljajo zahteve po medresorski medgeneracijski politiki, ki bi morala urediti medgeneracijske odnose. Pomembno je razlikovati med medgeneracijskimi povezavami in medgeneracijskimi odnosi. Empirično gre predvsem za pomanjkanje pozornosti za enakopravno in pravično uvrščanje oseb različnih starostnih skupin v vse procese odločanja. Ob tem gre za v raziskavah ugotovljeno latentno družbeno učinkovito diskriminacijo starosti. Zlasti v diskurzu o medgeneracijskih odnosih je pomembno, da se popravijo napačne slike (o starejših).

8. Bivalna kultura starejših in bivalna mobilnost

Vedno več starejših živi samih, ob tem ko s starostjo narašča verjetnost, da bodo potrebovali vsakodnevno pomoč. Zato bo vedno bolj pomembno, da bodo imeli starejši možnost izbire bivalne mobilnosti in da si bodo to tudi lahko privoščili. Da bi lahko starejši živeli čim dlje samostojno in neodvisno, bo treba prilagajati starosti in kondiciji primerno infrastrukturo. Pri tem avstrijski strokovnjaki opozarjajo, da se mora družba zavedati diskrepance med starejšimi in razvojem, ponudbo in uporabo moderne tehnologije.

9. Problematika nege in novih oblik pomoči bolnim in invalidnim

V Avstriji se ob dveh standardnih oblikah pomoči starejšim – stacionarni in oskrbi na domu, počasi uveljavlja nova oblika (plačane) 24-urne skrbi za starejšega na njegovem domu.

10. Socialna varnost in zaščita potrošnikov

Dostop do socialne varnosti vključno z ravni storitev je zelo različen, starejši nimajo vedno koristi od njih. Ogroženost z revščino, izključenostjo, ki so ji izpostavljene predvsem starejše ženske v Avstriji, to dokazujejo. V Avstriji morajo biti v bodoče bolj pozorni na sistematično manj ugodno obravnavanje določenih skupin ali gospodinjstev, ki vodi do zmanjšane kakovosti življenja ter na neenakost, ki jo ustvarjata sistema notranje ureditve pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja. V razpravah o financiranju socialne pomoči je treba upoštevati neomajno vodilo, da ima socialna pomoč ali zagotovljen minimalni dohodek močan redistributivni učinek v korist najrevnejših dohodkovnih skupin. Prerazporeditveni vpliv davkov je postal v zadnjih petnajstih letih v Avstriji bolj regresiven. Davčna obremenitev ljudi z nižjimi dohodki se je povečala bolj kot tistih z višjimi dohodki. Čeprav je res, da so se v zadnjih dvajsetih letih v Avstriji socialni stroški za vse dohodkovne skupine povečevali relativno enakomerno in imajo stopnjo progresivnosti pri obdavčitvi dohodka, ki se povečuje z vsako reformo davčnega sistema, se je s povišanjem posrednih davkov na blago in storitve obremenitev spodnje dohodkovne polovice prebivalstva močno povečala.

10. Starejši in mediji

Mediji pogosto ne predstavljajo starosti dovolj večplastno, pogosto temelji predstavitev starejših in starosti na predsodkih. Starejši v medijih niso dovolj reprezentirani, ko pa so, so pogosto prikazani kot problem. Ženske prizadeva pomanjkanje pozornosti medijev in napačno prikazovanje starosti bolj kot moške. Starejši bistveno manj uporabljajo nove medije zaradi psiholoških, tehničnih in finančnih zadržkov.

11. Preprečevanje diskriminacije, nasilja in socialne izključenosti (starejših)

Čeprav je empirično dokazano, da se dogaja diskriminacija starejših na številnih področjih, je temu vprašanju namenjene malo pozornosti družbe, nekateri o diskriminaciji starejših celo dvomijo. Zapostavljanje in negiranje tega pojava prispeva k negotovosti starejših.

12. Migranti

Ljudje, ki prihajajo iz drugih dežel, se v Avstriji znajdejo v težavah, ki se kažejo predvsem v slabših možnostih izobraževanja, v slabšem ekonomskem položaju in v slabših bivalnih pogojih. V Avstriji je malo znano, kako je poskrbljeno za dolgotrajno oskrbo bolnih in starejših migrantov. Razlike med skupinami prebivalstva se kažejo predvsem v starostnih skupinah po 50. letu. V smislu pravičnosti se morajo Avstrijci bolj posvetiti problematiki migrantov. Dolgotrajna oskrba sodi med manj razvita področja, zaradi tega prihajajo pri delu z migranti do velikih kulturnih razlik.

13. Infrastruktura

Infrastruktura za starejše mora biti taka, da jim omogoča samostojnost in mobilnost. Tudi v Avstriji je zaradi gospodarskih in socialnih zadnja leta prišlo do sprememb, do porušanja tradicionalnega infrastrukturnega sistema za starejše, ne da bi ga nadomestili z novimi rešitvami. Ta problem dejansko zajema veliko področij, od sodelovanja v prometu in aktivne skrbi za zdravje do vprašanja kulturnega življenja starejših.

NEMČIJA (2011)

V nemškem strateškem dokumentu **Das Alter hat Zukunft (2011, Starost ima bodočnost)** (Bundesministerium für Bildung und Forschung von Deutschland 2011) so opisana področja, ki jih morajo razvijati in raziskovati v dolgoživi družbi:

1. **Raziskovalno področje: osnovna vprašanja dolgožive družbe** – raziskovanje, ki se mora orientirati na iskanje konceptov, modelov in rešitev, se mora opreti na vprašanje, v kakšni družbi želijo živeti Nemci v bodočnosti.
 - Graditi bazo znanja za uspešno gradnjo dolgožive družbe.
 - Ustvariti realno sliko starosti.
 - Spoznati medgeneracijske konflikte in jih blažiti.
 - Razmišljati o sprejemljivosti tehnoloških rešitev.
2. **Raziskovalno področje: kako uporabiti znanja in izkušnje starejših**
 - Kako znanja in izkušnje obdržati, izboljševati in širiti.
 - Kako uporabiti prednosti starostno mešanih skupin.
 - Kako ciljno izkoristiti individualna znanja in izkušnje.
 - Spodbujanje starostno občutljivih in spolno specifičnih delovnih modelov.
3. **Raziskovalno področje: kako vzdrževati dobro zdravje v starosti**
 - Raziskati osnove staranja.
 - Promocija zdravja in preprečevanje bolezni.
 - Izboljšati diagnostiko in terapijo.
 - Telesne funkcije spodbujati in vzdrževati.
 - Zdravljenje na podlagi znanstvenih ugotovitev.

4. Raziskovalno področje: kako ostati v starosti mobilni in med seboj povezani

- Mobilnost starejših v mestu.
- Dobro počutje in varnost starejših voznikov.
- Brez težav na poti z drugimi oblikami prevoza.
- Vedno pravilno povezani (uporaba moderne IKT tehnologije).
- Dobro informirani na potovanjih.
- Skrb za starejše v odročnih krajih.

5. Raziskovalno področje: varno in neodvisno bivanje

- Stanovanje brez ovir.
- Samostojna in varna starost.
- Boljša kakovost življenja s pomočjo tehnike in servisnih dejavnosti.
- Skupno življenje generacij v mestu in na vasi.

6. Raziskovalno področje: z dobro nego do višje kakovosti življenja

- Vzdrževati samostojnost starejših.
- Razbremenjevanje neformalnih negovalcev.
- Dobro informirani in izobraženi negovalci.
- Dobro znanje za prakso.

5. Predlogi za strategijo izboljšanja položaja starejših v slovenski družbi

Opolnomočenje starejših pomeni polnopravno vključenost starejših v razvoj - zagotoviti starejšim možnost aktivnega in zdravega staranja in s tem možnost prispevati k razvoju družbe s svojim znanjem, izkušnjami in modrostjo.

Slovenski upokojenci, združeni v Koordinaciji seniorskih organizacij Slovenije, so že leta 2009 tedanji vladni koaliciji predložili dokument, ki so ga sestavili v Koaliciji seniorskih organizacij Slovenije (KOSOS): Memorandum Vladi RS o stališčih, načinu in vsebini prihodnjega sodelovanja ter o vprašanjih, s katerimi se spričo težav srečujejo starejši v slovenski družbi (Kožuš Novak 2010).

V Memorandumu so zapisali pričakovanja slovenskih seniorjev o ukrepih Vlade RS za hitrejši razvoj dolgožive družbe:

Starejši v Sloveniji, ki predstavljajo četrtno prebivalstva, verjamejo, da bo strategija aktivnega in zdravega staranja uspešna, če bodo v Slovenijo veljala naslednja pravila staranja:

1. Vsa leta življenja so izpolnjena in prispevek starejših je, ne glede na leta, etnično pripadnost ali spol, ustrezno priznan in podprt.
2. Leta ali dosežena starost niso določena in uporabljena za določanje vloge, vrednosti ali potenciala nekega posameznika.
3. Ljudje uživajo veliko let zdravega življenja in so usposobljeni za dolgoživo upravljanje svojega zdravja.

4. Ljudje so usposobljeni za nadaljevanje dela za toliko časa, kolikor hočejo ali zmorejo, na način, ki se jim zdi najboljši, podprti s fleksibilnimi pristopi k zaposlovanju in upokojevanju.
5. Starejši ljudje imajo ustrezen lahek pristop k informacijski tehnologiji in internetu.
6. Starejši so vključeni v izobraževanja - tako za poklic kot za osebnostni razvoj in varnost.
7. Starejši so usposobljeni za prostovoljstvo tako dolgo, kot sami hočejo, na način, kot se jim zdi najboljši in njihov prispevek je polno priznan.
8. Manj starejših ljudi živi v revščini kot kadarkoli prej.
9. Ranljivi starejši so zaščiteni, varovani in osvobojeni strahu.
10. Starejši imajo poln pristop k javnim storitvam, ki so usmerjene k ljudem, dostopne in povezane; in imajo dostop do kakovostnih storitev skladno z njihovimi potrebami, kadar in kjer je to potrebno.
11. Hiše, zgradbe, skupni prostori, transportna ureditev in infrastruktura so dobro načrtovani in dostopni, lahko uporabni za starostnike ter varni in zanesljivi.
12. Uradni, vzdrževani podatki za svetovanja, izvori ter informacije so dostopni tudi za starejše, kjerkoli in kjer so potrebni v obliki, prilagojeni za prijazno uporabo.

Žal se v letih, odkar so starejši napisali memorandum in ga predali politiki, socialna varnost starejših v Sloveniji slabša, prav tako se slabša dostop do zdravstvenega varstva in socialnih storitev, stereotipi o starosti in starejših ostajajo tudi po zaslugi strokovnjakov, ki se ukvarjajo s starejšimi in starostjo, saj nikakor ne zmorejo svojega dojemanja starosti razširiti z bolnih in invalidnih, ki predstavljajo manjšino med starejšimi, na veliko večino starejših, ki potrebujejo razumevanje in podporo družbe (politikov, stroke, gospodarstva, medijev), da bi se lahko aktivno in zdravo starali in da bi lahko čim dlje odložili onemoglost in odvisnost od drugih.

Pri predlogih za izboljšanje položaja starejših v slovenski družbi se bom držala **Madridskega načrta ukrepov v zvezi s staranjem** iz leta 2002 (Slovenska filantropija 2004), ki so se mu države EU ponovno zavezale na UNECE ministrski konferenci na Dunaju leta 2012.

Dokument ima tri prednostne usmeritve:

- I. **Starejši in razvoj**
- II. **Ohranjanje zdravja in blaginje v pozni starosti**
- III. **Zagotavljanje spodbudnih okolij**

V okviru prve usmeritve **Starejši in razvoj** postavlja dokument cilje na osmih področjih:

1. Aktivno sodelovanje starejših v razvoju družbe

Zaničevanje prispevka starejših v slovenski družbi, ki smo mu priča pri odnosih politikov s predstavniki starejših in v medijih ter neuporaba znanja, izkušenj in modrosti starejših je s strani načrtovalcev razvoja nespametno, neracionalno in diskriminatorno do starejših, za razvoj slovenske družbe pa škodljivo. Starejši v Sloveniji predstavljamo prvo pomoč drug drugemu, našim potomcem,

drugim sorodnikom in sosedom v stiski, smo pomembni vzgojitelji vnukov in pravnukov, negovalci bolnikov vseh generacij v družini, opravljamo vrsto prostovoljskih aktivnosti, med katerimi je najpomembnejša medsebojna pomoč starejših v okviru projekta Starejši za starejše, ki ga že 11 let izvajajo prostovoljke in prostovoljci ZDUS (Ministrstvo za zdravje RS in Zveza društev upokojencev Slovenije 2006). Smo dosledni davkoplačevalci, najbolj zvesti volivci, odlični varčevalci, svoje prihodke v največji meri porabimo doma. Vztrajamo na demografsko izpraznjenih področjih in storimo vse, da bi potomci ohranili naše kmetije. V programih aktivnega in zdravega staranja samo v ZDUS letno izvajamo več kot 2.000 enodnevnih izletov, kar je pomemben prispevek k razvoju turizma v Sloveniji.

Predlagam, da si na tem področju po vzoru Madridskega dokumenta zastavimo dva cilja:

1. cilj: Priznavanje družbenega, kulturnega, gospodarskega in političnega prispevka starejših

Nepriznavanje vloge starejših v slovenski družbi je za družbo škodljivo iz več razlogov:

- Ob hitrih demografskih spremembah in zastarelem odnosu politike, stroke in znanosti do staranja in starosti je treba storiti vse, da se bo ohranila kohezija družbe.
- Družba, ki zanemara potencial starejših, zavira hitrejši razvoj.
- V času hitrih demografskih razmer se med mlajšimi generacijami ustvarja negativni odnos do starosti, kar bodo občutile bodoče generacije starejših.
- Politična generacija, ki vlada Sloveniji danes, se bo ob nespremenjenem odnosu do starejših in staranja zelo kmalu soočila z odnosom mlajših generacij do njih, kar utegne povzročiti negativno reakcijo močne politične elite proti mlajšim generacijam.

Starejši smo pomembni soustvarjalci slovenske družbe kot pomembna prva pomoč mladim družinam, kot potrošniki, svetovalci, varčevalci, turisti in varovalci okolja. Tega sodobna politična in gospodarska elita ne upošteva in ne priznava.

Predlog ukrepov:

1. Predsednik države, urad predsednika vlade RS in urad predsednika DZ morajo izdelati kratkoročni, srednjeročni in dolgoročni medijski načrt promocije pozitivnega odnosa do staranja in starosti in ga dosledno izpeljati v medijih.
2. Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU) mora sklicati posvet o odnosu slovenske družbe do staranja, starosti in o razvoju dolgožive družbe v Sloveniji, kjer bodo enakopravno zastopani predstavniki starejših, raziskovalnih institucij, univerze, gospodarstva, nevladnega neprofitnega sektorja in politike. Predstavnike ciljne skupine kot prve omenjam zato, ker strokovnjaki zelo radi pozabljajo nanje.
3. SAZU mora izdelati in objaviti dokument o pomenu demografskih sprememb v slovenski družbi in ključnih točkah razvoja dolgožive družbe.
4. Vlada RS mora ustanoviti Urad za starejše, ki bo med ministrstvi usklajeval aktivnosti in dokumente, ki so pomembni za hitrejši razvoj dolgožive družbe.

5. Vodja urada mora pripraviti letno poročilo o izpolnjevanju zavez do starejših, ki jih je Vlada RS sprejela v preteklih letih za Državni zbor, obe telesi pa morata enkrat letno poročilo obravnavati in pripraviti predlog ukrepov za spoštovanje človekovih pravic starejših.
6. Inštitut za ekonomska raziskovanja mora izdelati študijo ekonomske participacije starejših v slovenski družbi.
7. Državni zbor mora v obeh javnih medijih zagotoviti (Radio in TV Slovenija) prostor za tedenske oddaje o prispevku starejših v slovenski družbi, ki jih bodo vodili predstavniki starejših, upokojeni novinarji in drugi strokovnjaki.

2. cilj: Sodelovanje starejših v procesih odločanja na vseh ravneh

Zanemarjanje znanja, izkušenj in modrosti hitro naraščajoče skupine starejših pomeni v dolgoživi družbi izgubo pomembnega družbenega potenciala. Ključ do hitrejšega razvoja dolgožive družbe je le v tesnem sodelovanju mladostnega zagona in znanja ter izkušenj in modrosti starejših. Potiskati starejše samo v vlogo objekta političnih eksperimentov, raziskav in zaslužkov mlajših generacij je neracionalno, politično ni modro in gospodarsko škodljivo za družbo, v mednarodnem prostoru pa pomeni naraščanje zaostajanja za najbolj razvitimi. Ena od pomembnih pomanjkljivosti politikov v Sloveniji je, da ne znajo prisluhniti potrebam, pričakovanjem in predlogom civilne družbe.

V občinskih svetih in v Državnem zboru ter Državnem svetu je premalo predstavnikov hitro naraščajoče skupine starejših.

Predlog ukrepov:

1. Participacija starejših v socialnih, gospodarskih, kulturnih in političnih ustvarjalnih procesih in procesih odločanja mora postati ključni del politične kulture slovenske družbe.
2. Državni zbor mora sklicati javno tribuno o odnosu poslancev DZ do pobud nevladnih neprofitnih organizacij in ciljnih skupin državljanov. Ob svetovnem dnevu starejših se morajo v parlamentu srečati poslanci DZ s predstavniki starejših in prisluhniti njihovim pobudam, pričakovanjem in zahtevam ter s tem pokazati spoštovanje do volivcev in predstavnikov življenjsko najbolj izkušene skupine prebivalstva.
3. Vsakoletni Festival za tretje življenjsko obdobje mora prenehati biti poligon za javne nastope politikov in drugih samooklicanih ustvarjalcev bodočnosti dolgožive družbe, ki pridejo, povedo in odidejo in nimajo časa prisluhniti idejam starejših. Postati mora poligon idej starejših za napredek dolgožive družbe in sredstvo komunikacije med starejšimi in načrtovalci razvoja, kjer morajo slednji vsaj enkrat letno prisluhniti potrebam, pričakovanjem in zahtevam starejših.

4. Ob svetovnem dnevu starejših mora parlament odpreti vrata predstavnikom starejših, izvoljeni predstavniki ljudstva pa prisluhniti predlogom in pobudam starejših za hitrejši in skladnejši razvoj dolgožive družbe.
5. Lokalne skupnosti in Vlada RS morajo ustanoviti svete starejših (svete modrecev), ki bodo s svojimi izkušnjami, znanjem in modrostjo pomagali kot svetovalci v procesih odločanja na vseh ravneh in bodo s podporo iniciativam posameznikov in samopomočnih skupin starejših pri uvajanju in izvedbi programov aktivnega in zdravega staranja blažili pritisk hitro naraščajoče skupine starejših na javna sredstva.
6. Slovenska družba mora sprejeti kulturo vključevanja upokojenih strokovnjakov v nadzorne svete javnih in zasebnih zavodov in drugih institucij, da bomo čim bolj uveljavili načelo kombinacije mladostne zagnanosti in poguma in starostne previdnosti in modrosti.
7. Vlada RS mora zagotoviti pogoje za delo samopomočnih organizacij starejših v Sloveniji, da bodo lahko suvereno zastopale interese starejših na vseh ravneh, kjer odločajo o kakovosti življenja starejših.
8. Starejši ne smemo biti več le objekt zaslужka mlajših generacij, samopromocije strok, ki se ukvarjajo s staranjem in starejšimi, akademskih raziskav brez uporabne vrednosti in periodičnega zlorabljanja vseh vrst politikov za prevlado v sferah odločanja. Na vseh področjih, ki zadevajo starost in staranje, moramo postati enakopravni partnerji po načelu »Nič o nas brez nas«.
9. Država in lokalne skupnosti morajo spodbujati samostojno življenje starejših in nam pomagati, da bo to obdobje čim daljše, obdobje odvisnosti od drugih pa čim krajše.
10. Starejši lahko s svojimi znanji in izkušnjami naredimo veliko, bolj racionalno in bolj učinkovito, za zadovoljevanje potreb naših vrstnikov. Urad za starejše mora dobiti možnost izkoriščanja evropskih sredstev, ki bodo na voljo samo samopomočnim organizacijam starejših na področjih, ki so pomembna za samostojno in kakovostno življenje starejših.
11. Prostovoljske aktivnosti starejših so pomembno orodje dolgožive države za pomoč mlajšim generacijam, za zdravo in aktivno staranje starejših in za medsebojno pomoč starejših. Vlada RS in lokalne skupnosti morajo podpirati prostovoljstvo starejših in finančno stimulirati prostovoljske organizacije starejših za kakovostno in učinkovito organizacijo prostovoljskega dela starejših.
12. Raziskave so pokazale, da se pogosteje ukvarjajo s prostovoljskimi aktivnostmi ljudje, ki so bolj zadovoljni s svojim življenjem. Ker bo treba v dolgoživi družbi uporabiti njihova znanja in izkušnje, bo država morala poskrbeti za dvig kakovosti življenja v starosti.
13. Mestne občine bodo morale posvetiti posebno pozornost prostovoljstvu starejših, saj se tako kot v drugih državah, tudi v Sloveniji starejši v mestnih okoljih težje vključujejo v prostovoljske aktivnosti, kjer je njihovo vključevanje v medsebojno pomoč starejših v mestnih okoljih bolj potrebno, ker imajo starejši v mestih slabšo socialno mrežo in pogosto več ovir kot na podeželju.

14. Urad za starejše mora imeti samostojen finančni vir za sofinanciranje projektov samopomočnih organizacij starejših na področju zdravega in aktivnega staranja, aktivnega državljanstva in medsebojne pomoči starejših.
15. Državni zbor mora spremeniti Zakon o Državnem svetu in omogočiti samopomočnim organizacijam starejših, da bodo lahko izvolile svoje predstavnike v Državni svet.
16. Politične stranke morajo sprejeti sistem pozitivne diskriminacije na kandidatnih listah kot je to že uveljavljena praksa za ženske. Eden od prvih treh kandidatov na kandidacijskih listah za občinske svete in Državni zbor mora biti predstavnik starejše generacije.
17. Vključevanje starejših v politične odločitve na vseh ravneh mora postati del vseživljenjskega izobraževanja starejših. Vlada RS mora dati prednost financiranju programov aktivnega državljanstva starejših, ki jih izvajajo samopomočne organizacije starejših.

2. Delo in staranje delovne sile (to področje pokriva v projektu AHA IER)

Ker sta kakovost življenja starejših in naša aktivna participacija v veliki meri odvisna od finančnega položaja starejših, je za opolnomočenje starejših pomembna možnost zaposlitve v času po upokojitvi.

1. cilj: Priložnosti za zaposlitev vseh starejših, ki želijo delati

Z vsako pokojninsko reformo se nižajo pokojnine svežih upokojencev. Tako nastaja v Sloveniji nova skupina prebivalstva, ki jo ogroža revščina. V sodobni Sloveniji se soočamo z begom slabše izobraženih starejših delavcev, ki ga podpirajo delodajalci, v zgodnji pokoj, ker predstavlja pokojnina varen stalen vir dohodkov, ob tem pa s širitvijo dela mlajših upokojencev na sivem trgu, da si popravijo prihodke za izboljšanje kakovosti življenja v starosti. Država s podporo sindikatov najvišje obdavčuje plačano delo upokojencev in s tem sama prispeva k širitvi dela na črno med upokojenci. Mnenje, da upokojenci s tem kradejo kruh mladim, je zmotno, saj mladi na začetku delovnega obdobja nimajo izkušenj, ki so si jih pridobili starejši delavci v dolgem delovnem obdobju. Podjetja in druge javne in zasebne institucije se morajo naučiti v lastnem interesu porabiti starejše, upokojene delavce kot mentorje mladim na začetku zaposlitve.

Predlog ukrepov:

1. Upokojenci morajo dobiti možnost dela za plačilo, ki ne sme biti najvišje obdavčeno, kot je sedaj, sicer se bo še naprej krepilo delo na črno.
2. Vlada RS in slovenske učne ustanove morajo razviti izobraževalne programe za zaposlovalce, kje in kako najbolj racionalno porabiti starejšo delovno silo in upokojence, prav tako pa tudi izobraževanje delavcev, ki jih je treba spodbuditi, da ostanejo dlje v delovnem procesu.
3. Vlada RS mora omogočiti zaposlovanje starejših delavcev in mlajših upokojencev v samopomočnih organizacijah starejših; s tem bo pomagala starejšim delavcem v

pripravi na starost, samopomočnim organizacijam pa s pridobitvijo zaposlenega kadra za širitev programov zdravega in aktivnega staranja, aktivnega državljanstva in medsebojne pomoči starejših.

3. Razvoj podeželja, migracija in urbanizacija (nepokrito v AHA)

Centralizacija države v času po političnih spremembah v Sloveniji, ukinjanje majhnih trgovskih obratov v korist večjih trgovskih centrov, zniževanje vrednosti pokojnin, ukinitev državne pokojnine, zniževanje storitev socialne države z uvedbo posebnih pogojev za pridobitev varstvenega dodatka, brezposelnost med mladimi na podeželju, večji pritisk lastnikov kapitala na delovno storilnost in revščina, ki znižuje možnost starejšim za samostojno življenje: vsi ti pojavi znižujejo kakovost življenja starejših na podeželju.

1. cilj: Izboljšanje razmer in infrastrukture na podeželju in ublažitev marginalizacije starejših na podeželju

Slovenski prebivalci so se vrsto desetletij selili iz mestnih središč na podeželje, kar jim v starosti povzroča težave v zagotavljanju kakovostne starosti. Večina starejših ima možnost lastnega prevoza, ki je pa s staranjem vedno bolj omejena.

Slovenija ima sorazmerno veliko območij, od koder se mladi zaradi slabih komunikacij in drugih pogojev preživetja odseljujejo. Na domačijah ostajajo starejši sami, prilagojeni življenju na podeželju, s staranjem pa se med njimi večajo potrebe po pomoči, da bi lahko čim bolj podaljšali obdobje samostojnega življenja. Tudi to je del procesa opolnomočenja starejših.

Predlog ukrepov:

1. Vlada RS mora finančno in medijsko podpreti program Starejši za starejše, ki ga izvajajo prostovoljke in prostovoljci Zveze društev upokojencev Slovenije, da bodo s projektom lahko pokrili celo Slovenijo (zdaj pokrivajo 64 % države) in bodo lahko pravočasno z usmerjanjem strokovnih služb in drugih NVO na potrebe starejših, zlasti v demografsko ogroženih območjih, in s prostovoljsko pomočjo vrstnikov v društvih upokojencev ter prostovoljcev drugih NVO podaljševali samostojnost starejših, ki živijo sami na podeželju. S tem bodo pomagali njihovim zaposlenim potomcem in zmanjšali stroške dolge odvisnosti starejših od pomoči drugih.
2. Lokalne skupnosti morajo omogočiti starejšim, da se pridružijo šolarjem na šolskih avtobusih, s tem racionalizirati prevoze na podeželju, promovirati medgeneracijsko sožitje in medsebojno spoštovanje dveh generacij, starejšim pa s tem pomagati premagati eno največjih težav – dostopnost do trgovin in servisnih dejavnosti v večjih središčih.
3. Lokalne radijske in TV postaje morajo uvesti redne tedenske izobraževalne oddaje za podaljševanje samostojnosti starejših na podeželju s prikazovanjem primerov dobrih praks.

4. Država mora finančno podpreti programe podaljševanja voznških sposobnosti starejših voznikov, ki jih bodo izvajale samopomočne organizacije starejših z uporabo upokojenih prometnih strokovnjakov kot mentorjev in svetovalcev starejšim voznikom.

2. cilj: Integracija starejših migrantov v nove skupnosti

Predlog ukrepov:

1. Vlada RS in lokalne skupnosti morajo povečati prizadevanja za integracijo Romov in prišlekov z območij nekdanje Jugoslavije, ob tem pa si morajo lokalne skupnosti skupaj s samopomočnimi organizacijami starejših prizadevati za večje vključevanje teh posebej ranljivih skupin starejših v aktivnosti samopomočnih organizacij starejših.

4. Dostop do znanja, izobraževanja in usposabljanja

Starejši smo pomembni mnenjski voditelji generacije naših vnukov in pravnukov. Kot pravijo strokovnjaki, pomenijo neizobraženi stari starši slabo izobražene generacije potomcev, zato mora država, ki hoče hitro napredovati, vložiti več sredstev in prizadevanj v vseživljenjsko izobraževanje starejših.

1. cilj: Enake priložnosti v vseh življenjskih obdobjih za nenehno izobraževanje in usposabljanje (in prekvalifikacijo, kakor tudi za dostop do poklicnega usmerjanja in storitev za zaposlovanje - to področje pokriva v projektu AHA IER).

Izobraževanje starejših za zdravo in aktivno staranje, varnost in podaljševanje samostojnega življenja je izjemno pomembno. Žal odgovorni za vseživljenjsko izobraževanje na nacionalni ravni nimajo dovolj posluha za izobraževanje starejših.

Možnosti vseživljenjskega izobraževanja so v Sloveniji lažje v mestnih okoljih kot na podeželju. Potrebe po dodatnem izobraževanju 50.000 starejših v Sloveniji, ki si ga lahko privoščijo in imajo dostop do njega, pokriva Zveza društev Tretja univerza. Izobraževanja starejših za varno in zdravo staranje za svoje člane do neke mere pokrivajo samopomočne organizacije starejših, ki pa nimajo sredstev za plačevanje predavateljev in so odvisne od njihovega prostovoljnega prispevka, še manj možnosti pa imajo za plačevanje izobraževalnih oddaj v modernih medijih, ki edini dosežejo slabo gibljive in slabo motivirane starejše za dodatno izobraževanje. Na tem področju bomo v Sloveniji morali narediti več na vseh ravneh vsi, ki želimo izboljšati kakovost življenja starejših in podaljšati obdobje samostojnosti starejših v visoko starost.

Predlog ukrepov:

1. Država mora nameniti določena sredstva za širitev znanja starejših na področjih, ki jim omogočajo podaljšanje samostojnega življenja.
2. Državni zbor mora doseči večjo prisotnost izobraževalnih programov v javnih radijskih in TV medijih; občine morajo to storiti v lokalnih radijskih in TV medijih ter v občinskih glasilih, ki jih dobivajo vsi prebivalci občine. Prispevki o aktivnostih starejših, o njihovih problemih in pričakovanih utrujejo medgeneracijsko razumevanje in sožitje.

3. Vseživljenjsko izobraževanje v samopomočnih organizacijah starejših mora dobiti sredstva za delo na tem področju v okviru sredstev, s katerimi bo razpolagal vladni Urad za starejše.
4. Vlada RS mora podpirati vključevanje samopomočnih organizacij v mednarodne projekte, kjer razvijajo inovativne metode učenja starejših za podaljševanje samostojnega življenja in kakovostnega življenja z boleznijo.
5. Vlada RS mora posvetiti posebno pozornost programom vseživljenjskega učenja vseh generacij o medgeneracijskem sožitju in sodelovanju v dolgoživi družbi.

2. cilj: Povečati prizadevanja za izobraževanje starejših o uporabi IKT tehnologij

Poplava izobraževanj starejših o uporabi IKT tehnologije v zadnjem desetletju ni dosegla starejših od 74 let (tabeli 6 in 7, glej str. 17). Starejši intenzivno izgubljajo stik z moderno informacijsko družbo, zato je potrebno najti nove metode, kako doseči s tovrstnim izobraževanjem starejše v Sloveniji.

Predlog ukrepov:

1. Hkrati z informatizacijo javne uprave, zdravstvenega in socialnega sistema mora potekati tudi ciljano, strokovno podprto, starejšim prijazno izobraževanje za uporabo teh sistemov. Starejši potrebujejo po tečajih določen čas individualno pomoč, ki jim jo lahko nudijo samopomočne organizacije starejših s svojimi prostovoljci, vendar morajo za organizacijo te široke akcije dobiti finančno podporo.

3. cilj: Celovito izkoristiti potencial in strokovno znanje oseb vseh starosti ob priznavanju prednost z leti pridobljenih izkušenj

Predlog ukrepov:

1. Vlada RS naj stimulira prizadevanja samopomočnih organizacij starejših za ustanovitev mreže »borze dela starejših strokovnjakov«, ki bi pokrila vso državo in bi lahko po zgledu Nemcev s svojimi znanji in izkušnjami prodrli na mednarodne trge dela.
2. Upokojene strokovnjake morata država in lokalna skupnost načrtno vključevati v nadzorne svete javnih ustanov in podjetij, v ekspertne skupine, delovna telesa in jih bolj izkoristiti za mentorjem mladim strokovnjakom.
3. Predstavniki ciljne skupine, ki **ne** živijo v domovih za starejše, morajo biti vključeni v svete domov, saj so prebivalci domov in njihovi sorodniki preveč odvisni od pomoči delavcev domov, da bi lahko objektivno spremljali kakovost dela v domovih in dajali konstruktivne pripombe in predloge.
4. Vlada RS mora zagotoviti sredstva za periodičen raziskovalno podprt nadzor dela domov za starejše, pri tem je treba vključiti raziskovalce Inštituta za socialno varstvo in Univerze v Ljubljani ter Univerze v Mariboru za izdelavo metodologije raziskave o

kakovosti življenja starejših. Obvezno morajo vključiti upokojene raziskovalce, ki doživljajo starost, in lahko bistveno prispevajo k kakovosti vprašalnika, kot izvajalci raziskave pa morajo biti vključene tudi samopomočne organizacije starejših s svojimi strokovnjaki in prostovoljci, ki bodo izvajali raziskavo v domovih. Najlažji dostop do vrstnikov imajo starejši, zlasti na tako občutljivem področju kot je kakovost življenja prebivalcev domov za starejše.

5. Državni zbor RS naj s prilagoditvijo ustrezne zakonodaje omogoča samopomočnim organizacijam prodajo izdelkov starejših in zmanjša administrativne postopke za vključevanje starejših v oskrbo vrstnikov.

5. Medgeneracijska solidarnost (poglavje bo obdelano v posebni publikaciji)

6. Zatiranje revščine starejših

Materialna podlaga je poleg vseh socialnih in kulturnih dimenzij najpomembnejša za kakovost življenja starejših. V visoko razviti državi bi moral imeti vsak prebivalec minimalni dohodek, ki bi mu omogočil osnovne življenjske pogoje. V Sloveniji teče načrtno razslojevanje prebivalstva, ki potiska nekatere skupine prebivalstva, med njimi je veliko starejših, na socialno dno. Revni ljudje prej zbolevali in umirajo. Zaradi nezdravih življenjskih navad, nezmožnosti zdravega prehranjevanja in negotove prihodnosti so manj dojemljivi za vseživljenjsko učenje in za programe zdravega in aktivnega staranja. V sodobni slovenski družbi se širi prepričanje, da so brezposelni in slabo plačani delavci leni, da je delovna storilnost starejših delavcev slabša in da upokojenci s pokojninami izčrpavajo mlajše generacije. Te zlonamerne stereotipe je treba odpraviti in pravičnejše razporediti družbena sredstva med generacije, pri čemer je treba upoštevati, da pokojnine niso socialna dajatev, ampak je velika večina upokojencev celo obdobje zaposlitve vplačevala sredstva za pridobitev pokojnine.

Za ocenjevanje pravične porazdelitve sredstev med generacijami je pomembno tudi ugotoviti, koliko denarja gre od starejših k mlajšim po neformalnih poteh. Raziskave zadnjih let kažejo, da se del sredstev zaposlenega prebivalstva, ki gre za prispevke za starejše, vrača nazaj k mlajšim generacijam.

Z revščino so posebej ogroženi ljudje, ki so živeli na robu revščine že v času zaposlitve ali pa so se soočali z nezaposlenostjo. Revščini so še posebej izpostavljene starejše ženske, ko po smrti partnerja ostanejo le z lastno pokojnino.

Cilj: Zmanjševanje revščine med starejšimi

1. **Vlada RS in DZ si morata zadati cilj, da bo ob gospodarski rasti v petih letih število ljudi, ki živijo v revščini, zmanjšala na polovico.**
2. Vlada RS mora temeljito analizirati socialne dajatve in pogoje za vstop v krog tistih, ki jih dobivajo. V okviru EU se mora odlepiti od dna držav, ki dajejo najmanj proračunskih sredstev za socialne dajatve.
3. Kvantitativne analize učinkov spremenjene socialne zakonodaje morajo strokovnjaki nadgraditi s kvalitativnimi, ugotoviti kakovost življenja več kot 30.000 starejših, ki ne dobivajo

več varstvenega dodatka in državne pokojnine ter spremeniti predpise tako, da bo imel vsak starejši zagotovljen minimalni dohodek za preživetje.

4. Slovenska družba bo morala spremeniti odnos do žensk in zagotoviti starejšim ženskam določen dohodek glede na njihov prispevek v življenju družine.
5. Za 80 % bolnih in onemoglih skrbijo svojci kot neformalni negovalci in s tem zdravstvenemu in socialnemu sistemu prihranijo veliko sredstev. V zakonu o dolgotrajni negi morajo biti zagotovljeni dohodek in druge ugodnosti neformalnim negovalcem, kar bo tudi prispevalo k zmanjšanju revščine zlasti med starejšimi, saj je vedno več neformalnih negovalcev že upokojenih. Ker imajo najstarejši upokojenci najnižje pokojnine, postajajo upokojeni neformalni negovalci posebna skupina socialno ogroženih starejših.
6. Državni zbor RS bo moral pretehtati ponovno uvedbo državne pokojnine za ljudi, ki niso bili nikoli formalno zaposleni.
7. Posebej bo treba analizirati možnost subvencij osnovnih življenjskih dobrin za socialno ogrožene družine in posameznike.
8. Nevladne neprofitne organizacije bo treba finančno podpreti za uvajanje inovativnih programov za družine, ki so se znašle na socialnem dnu; treba bo skrbno analizirati, koliko koristi od teh programov bodo imeli socialno ogroženi prebivalci.
9. Sprostiti bo treba delovno zakonodajo in omogočiti upokojenim z nizkimi pokojninami, da se bodo lahko delno zaposlili in ne bodo predragi za delodajalce. Oskrba bolnih in onemoglih je mnogo bolj racionalna in cenejša, če jo opravljajo delno zaposleni ljudje, ker je ob polni zaposlitvi zaradi narave dela veliko praznega teka. Poleg tega so starejši oskrbovalci bolje sprejeti pri pomoči potrebnih in se jim znajo tudi bolje posvetiti.
10. K lažšanju socialnih stisk lahko veliko pripomorejo tudi prostovoljske organizacije, zato mora država njihovo delo stimulirati in nagrajevati (zastonj prevozi k zdravniku, prinašanje hrane, viškov hrane, urejanje bivalnih prostorov, pomoč pri obdelavi vrtov ipd.).
11. Patronažne sestre so edine strokovnjakinje, ki jih sprejme vsaka družina. Njihovo število bo treba povečati, jim omogočiti več preventivnega dela in jih zadolžiti, da v določenem časovnem obdobju (1, 2, 3 leta) vsaj enkrat obišejo vsako družino na svojem terenu v smislu odkrivanja socialnih stisk in revščine, ki jo mnoge družine skrbno skrivajo pred sosedi.
12. Slovenija se mora vključiti v mednarodne programe za preganjanje revščine.

7. Zaščita dohodka, socialno varstvo in zavarovanje ter preprečevanje revščine

Cilj 1: Podpiranje programov, ki bi omogočili vsem delavcem osnovno socialno varstvo in zavarovanje, vključno s pokojninami, invalidninami in prejemki iz zdravstvenega zavarovanja, kadar je to primerno.

Cilj 2: Zadostni minimalni dohodek za vse starejše osebe, s posebnim poudarkom na socialno in ekonomsko ogroženih skupinah.

Vsak prebivalec Slovenije bi moral imeti zagotovljen dohodek, ki doseže prag revščine za enočlansko gospodinjstvo, in vsaka družina dohodek, ki doseže prag revščine družine glede na število članov.

Predlogi:

1. Vlada RS mora spodbujati fleksibilne oblike dela, kamor šteje tudi delo upokojencev.
2. Upokojenci z nizkimi pokojninami morajo biti pri vključevanju v delovni proces razbremenjeni določenih davkov na dohodek, da jih bodo delodajalci raje najemali.
3. Raziskovalci na področju socialnega varstva morajo iskati inovativne poti za zagotavljanje pokojnin v dolgoživeči družbi.
4. Zavod za pokojninsko zavarovanje Slovenije mora ustanoviti razvojni oddelek, ki bo spremljal svetovne trende v pokojninski politiki in iskal nove poti za zagotavljanje pokojnin v Sloveniji.
5. Vlada RS se mora držati koalicijske pogodbe in Državnem zboru čim prej predstaviti Zakon o demografskemu skladu, ki bo bodočim generacijam upokojencev omogočil dostojne pokojnine.
6. Podjetja, ki nadomeščajo delavce z roboti in s tem ustvarjajo dodatne dobičke, morajo plačati dodaten davek kot prispevek v socialno in pokojninsko blagajno.

V okviru prednostne usmeritve II –

Ohranjanje zdravja in blaginje v pozni starosti naslavlja dokument naslednja poglavja:

1. Promocija zdravja in blagostanje skozi življenje (slabo pokrito v AHA)

1. cilj: Zmanjšanje kumulativnih učinkov dejavnikov, ki zvišujejo tveganje bolezni in s tem morebitno odvisnost v starejših letih

2. cilj: Razvoj politik za preprečevanje slabega zdravja med starejšimi osebami (delno pokriva dr. Voljč)

3. cilj: Dostop do hrane in ustrezna prehrana za starejše (NIJZ)

2. Univerzalen in enak dostop do zdravstvenih storitev (nepokrito v AHA)

1. cilj: Odprava socialnih in ekonomskih neenakosti, ki temeljijo na starosti, spolu in drugih razlogih, vključno z jezikovnimi ovirami, da bi starejšim osebam zagotovili univerzalen in enak dostop do zdravstvenega varstva

Predlogi:

1. Država mora postaviti jasno ločnico med zasebnim in javnim zdravstvom in onemogočiti prehajanje iz enega v drug sistem tistim, ki imajo sredstva, da to lahko plačajo, ker s tem zmanjšujejo možnosti drugim do pravočasne diagnostike, terapije in rehabilitacije.
2. Določiti mora novo košarico pravic iz naslova zdravstvenega varstva, ki morajo biti enako dostopne vsem prebivalcem pod enakimi pogoji ne glede na starost, spol, stopnjo invalidnosti ali nacionalnost.
3. Košarica pravic se mora letno prilagajati gospodarski rasti.
4. Nevladne samopomočne organizacije starejših morajo uvesti t.i. »patients watch«, nadzor civilne družbe nad spoštovanjem pravic iz zdravstvenega varstva za starejše.

2. cilj: Razvoj in okrepitev storitev primarnega zdravstvenega varstva za zadovoljevanje potreb starejših oseb in spodbujanje njihovega vključevanja v proces (nepokrito v AHA)

3. cilj: Razvoj kontinuitete zdravstvenega varstva za zadovoljevanje potreb starejših (nepokrito v AHA)

4. cilj: Vključevanje starejših v razvoj in krepitev storitev primarne in dolgotrajne oskrbe (pokriva DS 5)

3. Usposabljanje negovalcev in zdravstvenih strokovnjakov (prikazano v posebni publikaciji)

4. Potrebe v zvezi z duševnim zdravjem starejših (prikazano v posebni publikaciji)

Cilj: Razvoj obsežnih zdravstvenih storitev na področju duševnega zdravja, ki segajo od preprečevanja do zgodnjega posredovanja, zagotavljanja zdravljenja in obvladovanja težav z duševnim zdravjem pri starejših

5. Starejše osebe in invalidnost (nepokrito v AHA)

Cilj: Ohranjanje maksimalne funkcionalne sposobnosti v vseh življenjskih obdobjih in spodbujanje polnopravnega sodelovanja starejših invalidnih oseb.

V III. prednostni usmeritvi **Zagotavljanje spodbudnih okolij** dokument obravnava 4 področja:

1. **Bivalni prostor in zunanje življenjsko okolje** (prikazano v posebni publikaciji)
2. **Oskrba in podpora za negovalce** (prikazano v posebni publikaciji)
3. **Zanemarjanje, zloraba in nasilje** (prikazano v posebni publikaciji)

4. Podobe o staranju

Cilj: Krepitev javnega priznanja avtoritete, modrosti, produktivnosti in drugih pomembnih prispevkov starejših.

Priporočila:

1. Slovenska družba se mora soočiti s stereotipi o staranju in starosti, sprejeti novo podobo starosti in temu primerno spremeniti odnos do staranja in starosti v interesu uspešnega in kohezivnega razvoja.
2. V dobro države in slovenske družbe morajo predsednik države, predsednik vlade in predsednik državnega zbora v javnosti spregovoriti o preteklem in sedanjem prispevku starejših v slovenski družbi, o velikih razlikah v tej skupini prebivalstva, ki jih je treba upoštevati in spoštovati, o dostojanstvu starejših in potrebi po spreminjanju odnosa do starejših v dobro generacij, ki prihajajo v starost.
3. V državne statistične programe je treba vnesti podatke o aktivnostih, zdravju in počutju starejših, zajeti je treba podatke o spremenljivkah, ki označujejo različnost med starejšimi (poklic, izobrazba...); zbirati je potrebno podatke o ekonomski participaciji starejšega prebivalstva, o medsebojni pomoči in pomoči starejših mlajšim generacijam.
4. Strokovnjaki socialne stroke morajo prenehati obravnavati starejše kot objekt svojih lastnih pričakovanj, vizij in potreb, naučiti se morajo znati sodelovati s starejšimi kot enakopravnimi ustvarjalci programov aktivnega staranja in jim prisluhniti, da bo njihovo delo bolj učinkovito.
5. Raziskovalci na področju staranja in starosti morajo že ob oblikovanju raziskav vključiti predstavnike ciljne skupine, če želijo dobiti uporabne rezultate raziskav.
6. Mediji morajo postati promotorji pozitivne podobe o starosti in staranju, z analizami nasilja nad starejšimi in s primeri dobrih praks morajo prispevati k zmanjševanju tega hudega problema slovenske družbe.
7. Delodajalci morajo spremeniti odnos do starejših delavcev, saj ni daleč dan, ko bo Sloveniji delovne sile primanjkovalo. Neracionalno in drago ter v škodo slovenskemu

gospodarstvu je zanemarjati znanja, izkušnje in modrost starejših delavcev. Starejši od 50 let morajo nadaljevati z vseživljenjskim učenjem, država jih mora k temu stimulirati, podpirati izobraževalne programe samopomočnih organizacij. Upoštevati mora, da se starejši iz psiholoških razlogov najboljše učijo od vrstnikov.

8. Varuh človekovih pravic mora imenovati ekipo, ki bo bedela nad spoštovanjem človekovih pravic starejših v Sloveniji v zakonodaji, državni administraciji, gospodarstvu in javnosti, nad upoštevanjem konvencij o človekovih pravicah in si v imenu starejših v državi prizadeval v Sloveniji, mednarodnem prostoru in Organizaciji združenih narodov za sprejetje Konvencije o pravicah starejših.
9. Več kot 300.000 starejših vedno bolj izgublja stik z moderno informacijsko družbo. Vlada RS mora starejšim zagotoviti prost dostop do modernih informacijskih orodij, finančno mora podpreti samopomočne organizacije starejših, da bodo lahko zagotovile z upokojenimi strokovnjaki trajno mentorstvo starejšim, ki so in bodo opravili IKT tečaje in pomagale motivirati vse starejše, ki se jim zdi uporaba te tehnologije prevelik korak za starega človeka.
10. Prostovoljstvo starejših je izjemno pomembno za državo, družbo in starejše same. Je specifično, praviloma je dolgotrajno, starejši prostovoljci pa potrebujejo tudi poseben pristop in izobraževanja ter priznanja. Predsednik države, predsednik Vlade RS in predsednik DZ morajo tej dejavnosti starejših posvetiti posebno pozornost.
11. Domači in mednarodni razpisi za sofinanciranje programov civilne družbe morajo biti prilagojeni možnostim samopomočnih prostovoljskih organizacij, kjer večino dela, tudi vodenje projektov, opravijo prostovoljci, zaposlen kader pa potrebujejo za koordinacijo aktivnosti in tehnično pomoč.
12. Vprašanja človekovih pravic in kakovosti življenja starejših zahtevajo vključevanje vseh strok. Socialna stroka mora prenehati učiti starejše in jim pripovedovati, kako naj živimo. Prenehati mora uporabljati izraze, ki pačijo položaj in vlogo starejših v družbi (varstvo starejših, starostniki, starci...). Centre dnevnih aktivnosti starejših morajo voditi starejši sami. Mlajši, zaposleni strokovnjaki so jim lahko le v pomoč.

6. Zaključek

V pričujočem dokumentu smo skušali starejši prispevati svoje ideje in ideje starejših po svetu za hitrejši razvoj dolgožive družbe. Zdaj so na potezi načrtovalci razvoja, da sprejmejo našo participacijo v pripravi strategije razvoja dolgožive družbe. Pri tem bi jih radi spomnili na zaveze, ki so jih na dunajski ministrski konferenci o staranju sprejeli predstavniki evropskih vlad. **(Dunajska ministrska deklaracija 2012). Strategija aktivnega in zdravega staranja mora temeljiti na teh zavezah, nujno pa je, da so v strategiji prikazani politični in strokovni vidiki, enakopravno pa tudi vidiki ciljnih skupin prebivalstva.**

7. Literatura

Active Ageing Index 2014. 2015. Dostopno prek:

<http://www1.unece.org/stat/platform/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home> (18.junij 2015).

Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz von Österreich. 2013. Altern und Zukunft - Bundesplan für Seniorinnen und Senioren. 4. Auflage, Wien 2013 *Altern und Zukunft. Bundesplan für Seniorinnen und Senioren*. Dostopno prek:

http://www.sozialministerium.at/cms/site/attachments/4/7/6/CH2229/CMS1218014040042/bundesseniorenplan_kompl.pdf (23. junij 2015).

Bundesministerium für Bildung und Forschung von Deutschland. 2011. *Das Alter hat Zukunft: Forschungsagenda der Bundesregierung für den demografischen Wandel*. Dostopno prek:

http://www.bmbf.de/pub/Das_Alter_hat_Zukunft_ohne_Vorwort.pdf (23. junij 2015).

Državni Svet Republike Slovenije: *O državnem svetu*. Dostopno prek: <http://www.ds-rs.si/?q=o-drzavnem-svetu> (15. april 2015).

Državni zbor Republike Slovenije. *Zapis 2. redne seje Državnega zbora*. 2014. Dostopno prek:

<https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/izbranaSeja?mandat=VII&seja=02.%20Redna&uid=4D5221C8DB9E2D90C1257D270025193E> (15. april 2015).

Državni zbor Republike Slovenije. *Zapis 2. redne seje Odbora za notranje zadeve, javno upravo in lokalno samoupravo*. 2014. Dostopno prek: <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/evidenca?mandat=VII&type=pmagdt&uid=360152076BF21CCEC1257D8500352281> (15. april 2015).

European Union. 2014. *European Parliament: Facts and Figures*. Dostopno prek:

<http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-542150-European-Parliament-Facts-and-Figures-FINAL.pdf> (16.junij 2015).

Eurostat. 2013. *European social statistics, 2013 edition*. Luxembourg: Eurostat. Office of the European Union.

Evropska komisija. 2012. *Vienna conference on ageing : Ensuring society for All Ages: From Policy Declaration to Action*. Dostopno prek:

http://www.tuzvo.sk/files/3_7_OrganizacneSucasti/CDV/ec-publication_unece-conference-on-ageing_vienna-sept-2012_final-150813.pdf (18.junij 2015).

Filipovič Hrast, Maša, Valentina Hlebec, Duška Knežević Hočevar, Majda Černič Istenič, Matic Kavčič, Sabina Jelenc-Krašovec, Sonja Kump in Jana Mali ur. 2014. *Oskrba starejših v skupnosti: dejavnosti, akterji in predstave*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

GHK. 2010. *Volunteering in the European Union*. Study on behalf of the European Commission (Directorate-General Education and Culture). Dostopno prek:

http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1018_en.pdf (18.junij 2015).

Health and Health Care in Slovenia. 2009. Dostopno prek:
http://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/pub_ehis_health_and_health_care_in_slovenia.pdf (15. april 2015).

Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. 2013. *Ocena učinkov izvajanja nove socialne zakonodaje*. Dostopno prek:
http://irssv.si/upload2/Ocena_ucinkov_socialna_zakonodaja_IRSSV_2013.pdf (15. april 2015).

Intihar, Stanka. 2014. *Kazalniki dohodka in revščine, Slovenija, 2013-končni podatki*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=6490 (15. april 2015).

Jarkovič, Marjan. 2014. *Ni vse zlato, kar se (s podpisi) sveti*. Delo. 15. maj

Kastelic, Branka. 2014. *Podana zakonska pobuda za podaljšanje statusa upokojencev, ki so nosilci s.p.* Dostopno prek: <http://www.zdus-zveza.si/index.php?id=1796&dontholdit=true&lang=sl> (15. april 2015).

Kastelic, Branka. 2015. *Možne oblike dela upokojencev*. Dostopno prek: <http://www.zdus-zveza.si/index.php?id=2362> (15. april 2015).

Kastelic, Branka. 2015. *Problematika opravljanja intelektualnega dela upokojencev na področju raziskovalne dejavnosti*. Dostopno prek: <http://www.zdus-zveza.si/problematika-opravljanja-intelektualnega-dela-upokojencev-na-podrocju-raziskovalne-dejavnosti> (15. april 2015).

Kontelj, Martina. 2010. *Lokalne volitve, Slovenija, 2010*. Dostopno prek:
<http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=3622> (15. april 2015).

Kozorog Blatnik, Tanja. 2012. *Varčevalni ukrepi: kaj bo najbolj bolelo (in koga)?* Dostopno prek:
<http://www.times.si/slovenija/varcevalni-ukrepi-kaj-in-koga-bo-najbolj-bolelo-ff817982a7-4b175d5d8c.html> (15. april 2015).

Kožuh Novak, Mateja in Donko, Anton. 2014. *Povzetek letnega statističnega poročila za leto 2013*. Dostopno prek: http://www.zdus-zveza.si/docs/VSEBINE%20-DU/Dodatek_k_letnemu_porocilu_2013.pdf (15. april 2015).

Kožuh Novak, Mateja in Vizjak Matjaž, ur. 2010. *Starajoča se družba: čas za nove izzive*. Ljubljana: Zveza društev upokojencev Slovenije. Dostopno prek: http://www.zdus-zveza.si/docs/VSEBINE-AKT.%20STARANJE/ZDUS_starajoca_druzba_notr.pdf (15. april 2015).

Krajnc, Ana. 2003. *Pomen znanja ljudi v tretjem življenjskem obdobju za družbeni razvoj*. Dostopno prek: <http://www.prihodnost-slovenije.si/up-rs/ps.nsf/krf/3F83C76E4E9F4020C1256E940046C52F?OpenDocument> (15. april 2015).

Letno poročilo Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. 2014. Dostopno prek:
<http://www.zpiz.si/cms/?id=2&inf=158> (15. april 2015).

Lokalne volitve 2014. 2014. Dostopno prek: http://volitve.gov.si/lv2014/volitve_v_stevilkah.html (15. april 2015).

Mednarodni dan družin, Slovenija, 2012. 2012. Dostopno prek:
<http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=4686> (15. april 2015).

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. 2006. Nacionalno poročilo o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja 2006 – 2008. Dostopno prek:
http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/npsszsv_06_08_slo.pdf (18. junij 2015).

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije. 2006. *Strategija varstva starejših do leta 2010 - solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva*. Dostopno prek:
http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/strategija_varstva_starejsih_splet_041006.pdf (15. april 2015).

Ministrstvo za javno upravo. 2014. *Predlog liste projektov za sofinanciranje za Javni razpis za spodbujanje razvoja nevladnih organizacij in civilnega dialoga za obdobje 2014-2015*. Dostopno prek: http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/SNO/Aktualno/JR-2014-2015/Prejemniki_sredstev_objava.pdf (15. april 2015).

Ministrstvo za zdravje RS in Zveza društev upokojencev Slovenije. 2006. *Starejši za starejše, za boljše zdravje in kakovost življenja doma*. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje RS in Zveza društev upokojencev Slovenije.

NGO Political Declaration. 2012. Dostopno prek:
https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Ministerial_Conference_Vienna/Documents/NGO-PoliticalDeclaration-UNECEMinisterialConference2012_-final.pdf (18. junij 2015).

Objava prejemnikov sredstev na podlagi Javnega razpisa za sofinanciranje programov in/ali projektov v MOL za leto 2015 in/ali za leta od 2015 do 2017: SOCIALNO VARSTVO IN VAROVANJE ZDRAVJA - LJUBLJANA - ZDRAVO MESTO (Uradni list RS, št. 87/14). Dostopno prek:
<http://www.ljubljana.si/si/mol/mestna-uprava/oddelki/zdravje-socialno-varstvo/razpisi/95685/detail.html> (15. april 2015).

Podporna mreža za kakovostno staranje. 2015. Dostopno prek: http://www.zdus-zveza.si/docs/NET%20AGE/Podporna_mreza_za_kakovostno_staranje_publicacija_NET-Age.pdf (19. junij 2015).

POP TV. 2012. Ljubljana, 23. marec.

Poročilo o delu v projektu Starejši za starejše, za višjo kakovost življenja doma v obdobju 2004 do 2014. 2014. Dostopno prek: http://www.zdus-zveza.si/docs/novice/Porocilo_o_projektu_Starejsi_za_starejse_2004-2014.pdf (15. april 2015).

Razpotnik, Barica. 2012. *Vse starejši in vse dlje aktivni*. Dostopno prek:
<http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=5044> (20. julij 2015).

Report of the Users Involvement in Ageing Research Workshop. 2006. Dostopno prek: <http://era-age.group.shef.ac.uk/assets/files/Report%20-%20Users%20Involvement%20in%20Ageing%20Research.pdf> (15. april 2015).

Savec, Zofija. 2004. *Kandidati za poslance v državni zbor RS, Slovenija, volitve 2004*. Dostopno prek: <https://www.stat.si/doc/statinf/06-SI-078-0401.pdf> (15. april 2015).

Seifert, Kurt in François Höpflinger. 2001. *Alter - Generation mit Zukunft : Antworten zum Thema Alter und Älterwerden*. Zürich: Pro Senectute Schweiz, Dostopno prek: http://www.pro-senectute.ch/uploads/media/Alter_generation_mit_zukunft.pdf (19. junij 2015).

Sklep Sveta Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 1. Sklep.

Slovenska filantropija. 2004. *Odprimo poti k sočloveku*. Ljubljana.

Statistični urad RS. 2015. *Delo in brezposelnost*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWeb/pregled-podrocja?idp=3&headerbar=2#tabPodatki> (22. junij 2015).

Tv Slovenija, 1. program. 2014. *Volitve v Evropski parlament 2014*. Ljubljana, 15.5.2014.

UNECE. 2002. *Berlin Ministerial Declaration - A Society for all Ages in the UNECE Region*.

Dostopno prek:

https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/images/Berlin_ministerial_declaration_2002.pdf (18. junij 2015).

UNECE. 2007. *León Ministerial Declaration: A Society for All Ages: Challenges and Opportunities*.

Dostopno prek:

http://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/docs/pau/2008/PAU_2008_Publ_LeonCH01.pdf (18. junij 2015).

UNECE. 2012. *2012 Vienna ministerial declaration: Ensuring a society for all ages: Promoting quality of life and active ageing*. Dostopno prek:

http://www.euroblind.org/media/lobbying/Vienna-Ministerial-Declaration-as_adopted.pdf (18. junij 2015).

UNECE. 2012. *National report on the implementation of the UNECE regional Implementation Strategy (RIS) for the Madrid International Plan of Action on Ageing (MIPAA) 2007 -2012*.

United Nations. 2013. *Proceedings of the 2012 UNECE Ministerial Conference on Ageing*. New York in Ženeva: United Nations Economic Commission for Europe.

Varuh človekovih pravic. 2013. *Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2012*. Ljubljana. Dostopno prek: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/Letno_porocilo_Varuha_2012.pdf (22. junij 2015).

Vienna Research Forum Statement. 2012. Dostopno prek:

https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Ministerial_Conference_Vienna/Documents/Vienna_Research_Forum_Statement_FINAL.pdf (18. junij 2015).

Vse starejši in vse dlje aktivni. 2012. Dostopno prek:

<http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=5044> (15. april 2015).

World Health Organization. 2002. *Active Ageing: A Policy Framework*. Geneva: WHO. Dostopno prek: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67215/1/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf (24. junij 2015).

Zakon o prostovoljstvu (Ur.l. RS, št. 10/2011) 8. točka 17. člena Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ). Uradni list RS, št. 9/92, 13/93, 9/96, 29/98, 77/98).

Zakon o socialno varstvenih prejemkih. Uradni list RS, št. 61/2010, 40/2011. ZSVarPre (15. april 2015).

Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev. Uradni list RS št. 62/2010. ZUPJS (15. april 2015).

Zakon za uravnoteženje javnih financ. Uradni list št. 40/12. ZUJF (10. junij 2015)

ZDUS plus. 2012. Dostopno prek: <http://www.zdus-zveza.si/file.php?t=zdusplus&id=1> (15. junij 2015).

Zlata leta. 2010. *Nadzor nad Vzajemno prevzeli ZDUS in sindikati*. Dostopno prek: <http://zlataleta.com/nadzor-nad-vzajemno-prevzeli-zdus-in-sindikati/> (15. april 2015).

Zupanič, Milena. 2010. *Vzajemna v rokah upokojencev*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/gospodarstvo/vzajemna-v-rokah-upokojencev.html> (24. junij 2015).

Zveza društev upokojencev Slovenije. 2008. *Ekonomska participacija starejših v slovenski družbi: uvodna razmišljanja v raziskavo participacija starejših v slovenski družbi*. Ljubljana: Zveza društev upokojencev Slovenije.

Zveza društev upokojencev Slovenije. 2011. *Zakon o dolgotrajni oskrbi in zavarovanju za dolgotrajno oskrbo, december 2011*. Ljubljana. Zveza društev upokojencev Slovenije.

Zveza društev upokojencev Slovenije. 2013. *Podatki programa Starejši za starejše*. Ljubljana: Zveza društev upokojencev Slovenije.

Zveza društev upokojencev. Podatki iz podatkovne zbirke BOPRO. Ljubljana. Zveza društev upokojencev Slovenije.